

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Avlämnad eller överlämnad?

En studie om vilka skolrelaterade faktorer som har betydelse för elevers upplevelser av överlämningen från grundskolan och mottagandet på gymnasieskolans introduktionsprogram

Cecilia Nylin och
Elisabet Verde

Specialpedagogiska
programmet

Göteborgs universitet
Institutionen för pedagogik och specialpedagogik
Examensarbete: 15 hp
Kurs: SPP610
Nivå: Avancerad nivå
HT 2019
Handledare: Mattias Nylund
Examinator: Helena Wallström

Nyckelord: överlämningar, introduktionsprogram, elevperspektiv, livsvärldsintervju, elever i behov av särskilt stöd

Abstrakt

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka vilka skolrelaterade faktorer som har betydelse för elevers upplevelser av övergången från grundskolan till gymnasieskolans introduktionsprogram. Mer specifikt har uppsatsen diskuterat följande frågeställningar:

- Vilken betydelse har överlämningen från grundskolan för elevens upplevelse av skolstarten på ett introduktionsprogram?
- Vilken betydelse har mottagandet på den nya skolan för elevens upplevelse av skolstarten på ett introduktionsprogram?
- Vilken betydelse har elevens egen bild av sin skolsituation för elevens upplevelse av starten på ett introduktionsprogram?

Studiens avsikt har varit öka kunskapen om hur elever på gymnasieskolans introduktionsprogram, IM, har förstått och har kunskap om överlämningar som företeelse. Studien har, förutom överlämningar från grundskolan, fokuserat på mottagandet på introduktionsprogram och elevernas syn på sin egen skolsituation. Med hjälp av livsvärldsintervjuer har sju ungdomar, som vid studiens genomförande gick sin första termin på IM inom gymnasieskolan, delat sina upplevelser av övergången från grundskolans högstadium till IM. Resultatet har med hjälp av meningskoncentrering givit upphov till tre teman; överlämning, mottagande och skolsituation. Flertalet informanter hade vid studiens genomförande ringa eller ingen relation till överlämning som begrepp men många har vittnat om att mottagandet på den nya skolan har spelat en avgörande roll för hur man upplevt sin skolsituation. Vid analysen har den fenomenologiska hermeneutiken varit vägledande.

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till våra informanter som på bästa sätt har bidragit till att ge studien sitt innehåll, samt till deras lärare som hjälpte till att organisera förutsättningar för våra intervjuer.

Vi vill också tacka vår handledare Mattias Nylund för sitt stöttande förhållningssätt och sin fantastiska förmåga att hjälpa oss vidare när vi fastnat i tankearbetet med utformningen av denna text.

Familj, vänner och kollegor förtjänar också ett stort tack för stöd och uppmuntran till oss under hela utbildningen.

Olika arbetslivserfarenheter har gjort att vi har kompletterat varandra i diskussionen både under förberedelser och genomförande av denna uppsats. Cecilia Nylin har haft huvudansvaret för uppsatsens teori- och metodavsnitt. Elisabet Verde har haft huvudansvar för förarbetet med intervjuernas praktiska genomförande samt resultatets struktur och innehåll. Intervjuguide, litteratur och tidigare forskning samt diskussionsavsnitten har vi båda bidragit till.

Innehållsförteckning

Abstrakt

Förord

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Syfte och frågeställningar	5
3	Bakgrund	6
3.1	Styrdokument med betydelse för forskningsproblemet	6
3.2	Historisk genomgång av skolgången för elever utan behörighet till nationella program	8
3.3	Sammanfattning	9
4	Litteraturgenomgång och tidigare forskning	11
4.1	Tidigare forskning om elever på introduktionsprogram	11
4.2	Tidigare forskning om överlämningar och övergångar	14
4.3	Sammanfattning	16
5	Teoretiska utgångspunkter	18
5.1	Fenomenologi	18
5.2	Fenomenologisk hermeneutik	18
5.3	Specialpedagogiska perspektiv	19
6	Metodologi / metod	20
6.1	Den kvalitativa forskningsintervjun	20
6.2	Urval	20
6.3	Genomförande	21
6.4	Bearbetning	21
6.5	Etik, validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	21
7	Resultat	23
7.1	Elevernas upplevelser av överlämningar från grundskolan	24
7.2	Elevernas upplevelser av mottagandet på IM	26
7.3	Elevernas egen föreställning om sin skolsituation	28
8	Diskussion	31
8.1	Resultatdiskussion	31

8.1.1	Elevernas upplevelser av överlämningar från grundskolan	31
8.1.2	Elevernas upplevelser av mottagandet på IM.....	33
8.1.3	Elevernas egen föreställning om sin skolsituation	34
8.1.4	Relationen mellan överlämning, mottagande och elevens syn på sin skolsituation	36
8.2	Metoddiskussion.....	37
9	Studiens kunskapsbidrag	38
10	Förslag till vidare forskning	39
11	Referenslista.....	40
12	Bilagor	
	Bilaga 1 Överlämningsblankett	
	Bilaga 2 Missiv	
	Bilaga 3 Intervjuguide	
	Bilaga 4 Informationsbrev till informanter	
	Bilaga 5 Mottagande skolas frågor till blivande elever	

1 Inledning

Övergångar, att som elev flytta till en ny skola eller annan skolform, innebär ofta en stor omställning för eleven. Den avlämnande verksamhetens ansvar är att göra en överlämning av relevant pedagogisk information för varje elev. Den mottagande verksamheten har ansvar för att aktivt ta emot och använda informationen. Överlämningar syftar således till att ge eleven kontinuitet i sin skolgång. I Skolverkets stödmaterial "*Övergångar inom och mellan skolor och skolformer*" (Skolverket 2014, s. 8) står det att det är: "...viktigt att tillvarata och bygga vidare på de kunskaper och färdigheter som barn och elever har med sig från tidigare verksamhet. Vid byte ska samverkan ske för att stödja barns och elevers övergångar. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de barn och elever som är i behov av särskilt stöd".

Frågan om överlämningar är aktuell, inte minst i och med den lagändring som gjordes 1 juli 2018, som säger att "skolan är skyldig att lämna över de uppgifter som behövs för att underlätta övergången för eleven när hen byter skolenhet eller skolform". (3 kapitlet 12 j § skollagen; (prop.2017/18:183 s.60ff). I den stad där studien har genomförts pågår för närvarande ett utvecklingsarbete på central nivå, gällande överlämningar i ett samarbete mellan grundskola och gymnasieskola, vilket ytterligare visar på aktualiteten för att studera överlämningar.

Specialpedagogen har en viktig roll i överlämningsarbetet och fungerar ofta som övergångssamordnare och kan därmed skapa möjligheter till samverkan mellan skolorna. Lokalt bidrar specialpedagogen med en samlad bild av de behov som finns bland eleverna och kan vägleda undervisande lärare i arbetet med att planera för extra anpassningar och särskilt stöd (Skolverket 2014). Överlämningar är ett viktigt verktyg för det hälsofrämjande perspektivet inom elevhälsans förebyggande arbete. Arbetet med överlämningar ska säkerställa att eleven genast får det stöd som behövs för en välfungerande skolgång, men också bidra till elevens delaktighet i övergången.

Övergångar och överlämningar mellan olika skolformer är ett ämne som berör alla elever och pedagoger. Syftet med denna uppsats är att belysa elevperspektivet på överlämningar, eftersom tidigare studier i ämnet har föreslagit att elevernas synpunkter behöver tillvaratas i fortsatt forskning. Den metod som använts är halvstrukturerade livsvärldsintervjuer av sju elever. För att kunna göra ett urval av elever som är aktuella för specialpedagogiska insatser valdes studerande på introduktionsprogram. Tanken var att alla elever på introduktionsprogram representerar elever i behov av stöd i och med det faktum att de inte har avslutat grundskolan med godkända betyg. Rädda Barnens rapport "*Barn i behov av särskilt stöd i skolan*" (Hallin, 2009), problematiserar på ett liknande sätt begreppet "elever i behov av särskilt stöd". Hallin skriver att elevgruppen inte har tydliga gränser:

Den tydligaste definitionen är elever som riskerar att inte uppnå kunskapsmålen. Inom ramen för den definitionen kan andelen elever som inte uppnår kunskapsmålen ge en indikation på hur många som behöver särskilt stöd, men att en elev inte uppnår målen betyder inte automatiskt att eleven inte får det stöd hon eller han har rätt till. Samtidigt måste man fråga sig om en elev, som trots stöd inte uppnår kunskapsmålen, verkligen har fått rätt stöd. Undersökningar har visat att en del av problemet är att elever får fel typ av stöd

när skolorna misslyckas att koppla samman en problematik med rätt stödåtgärd. Det gäller inte minst för utagerande elever. (Hallin, 2009, s.22)

Hallin redogör också för att "...elever som vantrivs, som inte fungerar i gruppen, som mår dåligt av en mängd olika anledningar, både inom och utanför skolan..." (s.22) kan sammanfalla med socialtjänstens definition av barn som far illa och därmed vara i behov av särskilt stöd.

Ur ett samhällsperspektiv bör nämnas att många gymnasieelever gör studieavbrott, hoppar av, ofta sent i utbildningen, eller avslutar utan ett slutbetyg. Henning Loeb & Korp (2012) hänvisar till en studie av Allan Svensson (2007), där Svensson visar att avhopp till största delen beror på "...motivation och trivsel, undervisningens upplägg och relationer till kamrater och lärare" (citerad i Henning Loeb & Korp, s. 18). En god start på gymnasiestudierna och kännedom om elevens behov kan därför utgöra en viktig faktor i arbetet med att förhindra att ungdomar hamnar utanför samhällslivets och arbetsmarknadens krav på utbildning.

Denna uppsats fokuserar på överlämning från grundskolans årskurs nio, mottagande på introduktionsprogrammet i gymnasieskolan och elevens syn på sin egen skolsituation och i vilken utsträckning dessa faktorer påverkar elevernas upplevelse av den första tiden i gymnasieskolan. Styrdokumentens riktlinjer, forskning om elever som saknar behörighet till nationella program och elevernas intervju svar förs samman och analyseras. Målet är att studien ska klargöra hur eleverna har uppfattat överlämningar och mottagande i övergången till sin nya skola. Genom att synliggöra dessa elevers upplevelse av den första tiden på ett introduktionsprogram vill studien bidra till att ge fler utgångspunkter för planeringen av både överlämning från grundskolan och mottagande på introduktionsprogram för elever som inte har behörighet att börja ett nationellt program efter grundskolan. I förlängningen är förhoppningen att studier likt denna kan bidra till att förbättra planeringen av övergången mellan grundskolan och gymnasiet för alla elever, oavsett vilket program de går eller vilka behov de har.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilka skolrelaterade faktorer som har betydelse för elevers upplevelser av övergången från grundskolan till gymnasieskolans introduktionsprogram. Mer specifikt ämnar uppsatsen diskutera följande frågeställningar:

- Vilken betydelse har överlämningen från grundskolan för elevens upplevelse av skolstarten på ett introduktionsprogram?
- Vilken betydelse har mottagandet på den nya skolan för elevens upplevelse av skolstarten på ett introduktionsprogram?
- Vilken betydelse har elevens egen bild av sin skolsituation för elevens upplevelse av starten på ett introduktionsprogram?

3 Bakgrund

I denna del redogör vi för Skolverkets riktlinjer för överlämningar. Därefter följer några delar ur Utbildningsdepartementets utredning *“En gymnasieutbildning för alla - åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning”* (SOU 2016:77). Vi har valt att lyfta fram avsnitt som är relevanta för elever ur ett specialpedagogiskt perspektiv. Utredningen sammanfattar grundläggande förutsättningar och aktuella brister inom IM. Slutligen följer en kortfattad beskrivning av de fyra introduktionsprogrammen inom gymnasieskolan med övergripande förutsättningar för alla program samt syfte och generell inriktning för respektive program. Samtliga sju informanter i denna studie studerar på den inriktning som heter yrkesintroduktion. Eftersom en dryg tredjedel av alla gymnasieelever är obehöriga till högskoleförberedande nationella program är det bra att få en orientering om hur dagens gymnasieskola är organiserad.

Skolans organisation speglar också den aktuella samhällsdiskursen gällande obehöriga elever. Detta blir tydligt i ett historiskt perspektiv, då ständiga förändringar har gjorts, och görs, i utbildningar för elever som inte är behöriga att läsa på ett nationellt program. I avsnitt (3.2) gör vi en historisk genomgång på detta tema. Fokus ligger på tiden för det individuella programmets införande 1991 och framåt. Denna bakgrund vill hjälpa till att sätta studiens informanter i ett större sammanhang som visar på vikten av att tillmötesgå deras behov av stöd, som varierar kraftigt från individ till individ. Bakgrunden sammanfattas i avsnitt (3.3).

3.1 Styrdokument med betydelse för forskningsproblemet

Numera finns det riktlinjer från Skolverket för vad som ska gälla vid överlämningar (se 3 kapitlet 12 j § skollagen och proposition 2017/18:183 *“En gymnasieutbildning för alla”*, s. 58–63, Skolverket 2019). I korthet handlar riktlinjerna om att avlämnande skola har en skyldighet att lämna över information men också att det är elevens behov som ska styra om man lämnar över information. Det är också elevens behov som ska styra vilken information man väljer att överlämna. Riktlinjerna gäller såväl mellan skolor som mellan skolformer. Man kan också använda dessa riktlinjer för att härleda en definition av vad en överlämning är, det skulle kunna formuleras som att överlämning är att föra vidare den information som mottagande skola behöver för att kunna skapa en bra skolsituation och en bra lärmiljö för eleven ifråga. En överlämning ska göras vid skolbyte eller stadiabyte när behov finns. För elever i behov av särskilt stöd finns det nästan alltid grund för en överlämning för att skapa en så bra skolsituation och lärmiljö som möjligt. I Skolverkets stödmaterial *“Övergångar inom och mellan skolor och skolformer”* betonas vikten av *“... att dokumentationen inte innehåller stigmatiserande eller värdeladdade formuleringar om personliga egenskaper”* (Skolverket 2014, s. 39). Istället bör avlämnande skola ge information om vilka arbetssätt och metoder som har varit välfungerande för eleven. I bilaga 1 finns den blankett som för närvarande används vid överlämningar i den region där denna studie har genomförts. Vi kan se att blanketten, med vissa justeringar, utformats utifrån Skolverkets *“Blankettexempel för överlämning till gymnasieskolan”* som finns att ladda ner från Skolverkets webb. Exemplet finns även som bilaga i Skolverkets stödmaterial om övergångar (Skolverket 2014, s. 78).

Enligt Skolverkets statistik över gymnasieskolans elever år 2018/19, gick 352 300 elever i gymnasieskolan. På de högskoleförberedande programmen gick det omkring 201 300 elever och 99 200 elever gick på yrkesprogrammen. Totalt gick det ca 51 800 elever på ett introduktionsprogram. Antalet elever som läste på språkintrouktion minskade kraftigt under

2018/19. Antalet elever som går på ett introduktionsprogram minskade därför totalt, trots att det under 2018/19 gick fler elever på de övriga introduktionsprogrammen jämfört med läsåret innan, ca 7 300 färre elever (12 procent). (Skolverket, 2019).

Regeringens mål är att alla ungdomar ska påbörja och avsluta en gymnasieutbildning. Detta fastslås i gymnasieutredningen ”En gymnasieutbildning för alla” som gjordes 2016. Det är endast ca 0,7% av alla ungdomar i Sverige som inte har påbörjat en gymnasieutbildning inom två år efter avslutad grundskola. Däremot är det en högre andel som avbryter sina studier i förtid.

Av samtliga elever som börjar i gymnasieskolan är det ca 2 000 elever, motsvarande 2 procent, som bara går ett år. Skillnaden är dock stor mellan nationella program och introduktionsprogram. Av eleverna som påbörjar sina gymnasiestudier på ett nationellt program är det endast 2 procent som bara går ett eller två år i gymnasieskolan och därmed gör tidiga studieavbrott. Av eleverna som börjar på ett introduktionsprogram är det en större andel, 24 procent, som bara går ett eller två år (SOU 2016:77, 24.1.1).

Nästan en fjärdedel av eleverna på IM avbryter alltså sin gymnasietid efter endast ett eller två år. Med tanke på att Yrkesintroduktion har som alternativt syfte att leda till en anställning, görs dock inte alla avhopp beroende på ovilja att fortsätta studera eller på misslyckanden. Gymnasieutredningen beskriver här vilka övriga orsaker man har funnit till avhoppen:

Elever får ibland alltför lite stöd eller stöd som inte är individanpassat, vilket inte ger eleverna tillräckliga förutsättningar och tillräcklig motivation för att lyckas i gymnasieskolan. Utredningen har också belyst brister t.ex. vad gäller utbildningens upplägg, introduktionsprogrammets struktur och olika tillämpning av elevers rätt till utbildning. Elever får ibland en låg grad av lärarstöd i undervisningen och möter i vissa fall låga förväntningar (SOU 2016:77, 24.1.2).

Utredningen visar att elevhälsan och studie- och yrkesvägledningen inte används som strategiska resurser i det förebyggande arbetet i tillräckligt hög utsträckning och menar att det ofta saknas ett strategiskt arbete kring ungdomar som riskerar att avbryta sina studier. Samverkan mellan olika kompetenser inom skolan har ofta brister och får inte tillräckligt stöd av skolans huvudman eller rektor. Som en grundförutsättning påpekar gymnasieutredningen att den nuvarande lärarbristen i allmänhet, och personalbristen inom elevhälsan i synnerhet, utgör ett problem som måste lösas för att andra insatser ska kunna fungera.

Genom den utveckling som har gjort att i princip alla ungdomar påbörjar en utbildning i gymnasieskolan har behovet av stöd och specialpedagogiska insatser ökat. Skolors ansvarstagande för att individanpassa undervisningen och ge elever särskilt stöd är dock inte lika etablerad i gymnasieskolan som i grundskolan. Att gymnasieskolan inte är en obligatorisk skolform kan ha gjort det möjligt att hålla fast vid uppfattningen att ansvaret för elevens skolresultat enbart ligger på eleven själv, i stället för på skolans förmåga att upptäcka stödbehov och erbjuda rätt stöd samt på lärarens förmåga att anpassa undervisningen till elevens behov. Utredningen bedömer att det fortfarande i vissa fall kan finnas ett synsätt att det primära ansvaret att klara utbildningen ligger på eleven, inte att det är ett delat ansvar (SOU 2016:77, 24.1.2).

Det finns sedan hösten 2019 fyra introduktionsprogram (IM) i gymnasieskolan. Utbildningarna syftar till att obehöriga elever ska bli behöriga till ett nationellt program, alternativt att de kan få ett arbete (Skolverket, 2019). Hemkommunen är skyldig att erbjuda plats på IM för alla obehöriga elever. Introduktionsprogrammen har ingen programstruktur

eller examensmål, i stället följer alla elever en individuell studieplan. Den individuella studieplanen ska från och med den 1 juli 2019 beskriva utbildningens syfte, huvudsakliga innehåll och längd. Utgångspunkten för utformningen av studieplanen ska vara elevens behov och mål med utbildningen. Efter avslutat introduktionsprogram får eleven ett gymnasieintyg.

De fyra introduktionsprogrammen är: Programinriktat val (IMV), Yrkesintroduktion (IMY), Individuellt alternativ (IMA) samt Språkintröduktion (IMS). Alla introduktionsprogram ska ge en minsta garanterad undervisningstid på 23 timmar i veckan (17 kap. 6 § Skollagen). Huvudmannen kan dock både utöka undervisningstiden för elever som bedöms behöva det eller minska undervisningstiden om en elev begär det och det bedöms finnas särskilda skäl för detta. Tidigare fanns fem introduktionsprogram. Preparandutbildningen och Programinriktat individuellt val har sedan 1 juli 2019 slagits ihop och ersatts av Programinriktat val.

För elever på **Programinriktat val** (IMV) inriktar sig utbildningen på behörighet till ett specifikt nationellt program, både yrkesprogram eller högskoleförberedande program. Det krävs att eleven redan har godkända betyg från grundskolan i svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska samt minst tre andra ämnen, eller svenska eller svenska som andraspråk, matematik eller engelska och minst fyra andra ämnen. Elever som saknar behörighet för ett yrkesprogram kan söka till **Yrkesintroduktion** (IMY). Det är en yrkesinriktad utbildning där eleven kan läsa både grundskoleämnena som den saknar betyg i kombinerat med ämnena från gymnasieskolans nationella program. Samma sak gäller för elever på **Individuellt alternativ**, (IMA). IMA riktar sig speciellt till elever som har stora kunskapsbrister och svag motivation. Därför kan även motivationsinsatser eller praktik ingå i utbildningen. **Språkintröduktion** (IMS) riktar sig till nyanlända elever under deras första år i Sverige. En elev som har påbörjat studier i Sverige i högstadiet kan fortsätta på IMS. Under elevens första tid i Sverige koncentreras undervisningen på endast svenska som andraspråk. Därefter ska eleven läsa de ämnen och kurser som behövs för den fortsatta utbildningen. Senast efter fyra år i svensk skola ska eleven gå vidare till ett annat IM, nationellt program eller vuxenutbildning (Skolverket, 2019).

Samtliga informanter i vår studie går på **yrkesintroduktion** (fem av dem på bygginriktning, två på restaurang och livsmedelsinriktning). Målet för dem är att efter avslutade studier få ett studieintyg och söka arbete eller alternativt att kunna söka ett nationellt yrkesprogram. Utbildningen är tvåårig och kombinerar skola med praktisk eller arbetsplatsförlagd utbildning.

3.2 Historisk genomgång av skolgången för elever utan behörighet till nationella program

Den svenska gymnasieskolan har historiskt sett delat upp eleverna i skilda skolformer, en för elever som ska studera vidare och en för elever som ska förberedas för ett yrke. Enligt Johansson (2012) har klass- och könsmönster varit bundna till vilka elever som börjar i respektive skolform och det har varit svårt för gymnasieskolan att bryta dessa mönster. Johansson skriver att flera reformer har genomförts under de senaste sextio åren för att förändra denna struktur, ofta med fokus på yrkesutbildningen. Den svenska gymnasieskolan förändras ständigt i förbindelse med ideologiska och ekonomiska samhällsförändringar. Enligt Henning Loeb och Lumsden Wass (2012) har ungdomar som inte går i de reguljära programmen benämnts på ett liknande sätt i utredningar och propositioner som syftar till att anpassa utbildningen på olika sätt genom åren. Terminologin som har använts är "...omotiverade", "skoltrötta", "svaga" elever, eller elever med "inlärningssvårigheter", "sociala

problem” eller “med otillräckligt stöd hemifrån”...” (Henning Loeb & Lumsden Wass, 2012, s. 203).

Skott (2009) menar att det fanns ett pedagogiskt dilemma med differentiering och heterogenitet när skolsystemet hade en sammanhållande ambition, i en tid då det ännu inte fanns behörighetskrav till gymnasiets nationella program. Skott för ett resonemang om inre respektive yttre organisatorisk differentiering, vilket är intressant ur ett specialpedagogiskt perspektiv och därmed viktigt för denna studie:

Beslutet att inrätta det individuella programmet ingick i den större gymnasiereform som riksdagen beslutade om 1991. Programmet skulle kunna ses som en yttre organisatorisk differentiering som innebar att den svagaste elevgruppen lyftes bort från den integrerade gymnasieskolan. Samtidigt är det påfallande att argumentationen i propositionen inte präglades av särskiljande utan snarare av en vision om att individuella program kunde vara en möjlighet att möta olika elevgruppers behov, även de som ville gå fortare igenom systemet. Med andra ord går det snarast att betrakta det individuella programmet som en inre organisatorisk differentiering. Den sammanhållna klassen som helig princip, kunde luckras upp, om skolan därmed blev till för fler. Med större organisatorisk flexibilitet skulle den pedagogiska differentieringen kunna underlättas. Det går att tala om en påfallande blandning av differentieringsåtgärder där det individuella programmet ingick i ett större helhetstänkande som betonade flexibilitet och individuell anpassning (Skott 2009, s. 118f).

1998 kom behörighetskraven på godkänt betyg i svenska, engelska och matematik för att kunna börja på ett nationellt program. Innan dess hörde alla elever som inte var inskrivna på ett nationellt program till IV, även avhoppare och elever som ville byta program. IV i sin helhet skulle huvudsakligen ha en kompensatorisk kunskapsfunktion. År 2008 presenterade dåvarande skolministern Jan Björklund att en ny gymnasiereform skulle göras. Han talade då om IV som “det svenska skolväsendets egentligen allra mest misslyckade insats”, vilket följdes av en debatt om att det inte var rimligt att alla elever ska gå ett nationellt program. Förslaget om ett tionde år i grundskolan drevs då, men mötte motargument från olika remissinstanser. I propositionen till den nya skollagen (2009/10:165) benämnde man utbildningen för obehöriga “introduktionsprogram”, fem olika “särskilda program” förlagda inom gymnasieskolan enligt Henning Loeb och Lumsden Wass (2012).

Med den senaste gymnasiereformen, Gy2011, kom en förändring som innebär att gymnasieskolan har tolv yrkesprogram och sex högskoleförberedande program. För att bli behörig krävs att alla elever har godkänt i svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska samt minst fem andra grundskoleämnen för ett yrkesprogram, och minst nio andra ämnen för ett högskoleförberedande program. Yrkesprogrammen ger inte grundläggande behörighet till högskolestudier, men eleven kan aktivt välja till studier under eller efter gymnasietiden för att uppnå behörighet och kommunen är då skyldig att erbjuda sådan undervisning. För de elever som inte är behöriga finns fyra introduktionsprogram som ska tillgodose dessa elevers skilda behov (se avsnitt 3.1).

3.3 Sammanfattning

Historien visar att ungdomar som inte är behöriga till en reguljär gymnasieutbildning, eller som på olika sätt behöver någon typ av anpassad utbildning i gymnasiet, alltid har funnits. Det som idag kallas introduktionsprogram (IM) inom gymnasieskolan är en verksamhet som ständigt utsätts för förändringar och som samtidigt speglar den aktuella samhällsdiskursen. Ofta handlar det om förändringar i yrkesutbildningarnas organisation som är beroende av ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska förändringar. Elever som är obehöriga att söka till ett nationellt program hänvisas idag till fyra olika introduktionsprogram. Gymnasieutredningen från 2016 visar att det finns brister inom gymnasieskolans ansvar att

individ Anpassa undervisningen och att personalbrist inom elevhälsan är ett faktum. Detta är relevant för arbetet med mottagandet av överlämningar på IM. Överlämningar från grundskolan syftar till att ge eleven kontinuitet vid skolbytet och utgör en liten, men ändå grundläggande, del av arbetet med att individ Anpassa studierna för varje elev.

Skolors ansvarstagande för att individ Anpassa undervisningen och ge elever särskilt stöd är dock inte lika etablerad i gymnasieskolan som i grundskolan, enligt gymnasieutredningen från 2016. Skotts avhandling om IV från 2009 beskriver verksamheten som ”en inre organisatorisk differentiering”. Gymnasieskolan var integrerad före det individuella programmets införande 1991. Skott (2009) visar att införandet av IV å ena sidan var en yttre differentierande eller segregrande åtgärd, men som försvarades med att man kunde arbeta med större individuell anpassning, det vill säga en inre organisatorisk differentiering.

1998 kom behörighetskraven på godkänt betyg i svenska, engelska och matematik för att börja på ett nationellt program. Sedan införandet av Gy2011 krävs åtta godkända betyg från årskurs 9 för att komma in på ett yrkesförberedande nationellt program och tolv godkända betyg för att komma in på ett högskoleförberedande nationellt program.

4 Litteraturgenomgång och tidigare forskning

I genomgången av litteratur och tidigare forskning redogörs i avsnitt (4.1) för studier som på olika sätt behandlar elevers upplevelser av IM, eller av det tidigare individuella programmet (IV). Därefter, i avsnitt (4.2), behandlas studier av överlämningar och övergången mellan grundskola och introduktionsprogram i Sverige, bland dessa återfinns en internationell studie. Introduktionsprogrammen är specifika för det svenska skolsystemet, vilket gör det svårt att hitta internationell forskning med direkt relevans för vår studie. En grundförutsättning för en genomgång av tidigare forskning och litteratur gällande introduktionsprogram är att det är ett program som ständigt förändras, inte bara vid införandet av nya läroplaner. Den senaste förändringen genomfördes inför läsåret 2019/2020. Det är därför svårt att hitta relevant och aktuellt material som har sin utgångspunkt i nuvarande förhållanden på IM. På samma sätt har synen på och förhållningssättet till överlämningar blivit en annan. Inför läsåret 2019/2020 har rekommendationen om ett överlämnande blivit tvingande och kräver inte längre målsmans godkännande (Skolverket 2019). Resultatet av litteraturgenomgången kommer att användas för att påvisa eventuella likheter och skillnader med vår egen empiri gällande beskrivningar av elevers upplevelser av skolstarten på ett introduktionsprogram. En sammanfattning av litteraturgenomgången återfinns i avsnitt (4.3).

4.1 Tidigare forskning om elever på introduktionsprogram

Detta avsnitt ger en redogörelse för tidigare studier som behandlar elevers situation på IM. Vissa studier skildrar situationen ur ett vuxenperspektiv, andra studier återger elevers egna upplevelser av IM, eller av det tidigare IV. Vi har valt ut delar som är relevanta för syftet med vår studie.

Forskning visar att kön, etnicitet och föräldrars utbildningsbakgrund spelar en stor roll för elevernas programval. Av de elever som inte avslutar gymnasieskolan med godkända betyg har den övervägande delen föräldrar med låg utbildningsbakgrund och/eller invandrarbakgrund. Dovemark (2012) menar att elevens gymnasieval är "den första institutionaliserade brytpunkten" där skolan gör skillnad på vilka olika krav och förväntningar som ställs på ungdomarna. Efter den obligatoriska skolan, "*En skola för alla*", börjar en samhällelig differentiering och social spridning, då ungdomarna förbereds för lönearbete respektive högre positioner i samhället, enligt Dovemark (2012, s. 76). Detta konstaterande har betydelse för elevernas självbild och motivation, en utgångspunkt för elevens egen bild av sin skolsituation, vilket denna studie syftar till att undersöka.

Den samhälleliga differentiering som beskrivs ovan illustreras i "*Dokumenterat utanförskap: om skolbarn som inte når målen*", en avhandling i sociologi av Ingestad (2006). Syftet med studien är att undersöka hur elever bedöms, samt upplevelser och konsekvenser av skolans organisation och arbetssätt. Studien har utförts med mixed methods genom att analysera statistik, skoldokument och intervjuer med elever och skolpersonal. I studien är *motivation* och *upplevelse av mening* centrala begrepp för att förstå individens kognitiva utveckling. Skolproblem handlar inte bara om inlärningssvårigheter utan rymmer även problematik som kan vara kopplad till sociala problem, men även till elevernas beteende enligt Ingestad (2006). Studien visar att både antalet elever i åtgärder och antalet elever som lämnar grundskolan med ofullständiga betyg har ökat. Elevernas socioekonomiska bakgrund spelade en större roll för betygen då studien genomfördes än vad den gjort tidigare.

I sin studie ”*Living Away from Blessings. School Failure as Lived Experience*” har Henriksson (2004) syftet att beskriva elevers upplevelser av att misslyckas i skolan. Författaren menar att tidigare forskning oftast har sett på misslyckanden i skolan ur ett samhällsperspektiv. Vuxenvärlden har definierat skolmisslyckanden som dåliga betyg och/eller kognitiva svårigheter, som i sin tur har tolkats som orsaker till skolavbrott. Studien bygger på skrivna berättelser som handlar om elevers upplevelser av tillfällena då de misslyckats i skolan och uppföljande intervjuer med elever på gymnasieskolans individuella program och elever på §12-hem. Analysen av elevernas skriftliga berättelser visar att ett misslyckande i skolan i väldigt hög utsträckning handlar om relationen mellan elev och lärare och mycket litet om kognitiva svårigheter. Vidare har Henriksson (2004) gjort fenomenologiska, tematiska analyser av elevintervjuerna. Resultatet visar att elevernas upplevelser av skolmisslyckanden är mycket komplexa. Dimensioner som framträder är upplevelser av besvikelse, skam, bristande tillit, ensamhet och känslor av att vara betydelselös, men också upplevelser av utanförskap, stigmatisering, underlägsenhet och marginalisering.

Hugo har i sin studie ”*Liv och lärande i gymnasieskolan*” (2007) velat ge kunskap om hur gymnasieskolan ska möta behoven hos elever med ofullständiga betyg från grundskolan. Metoden är en blandning av forskningsintervjuer av tre lärare och sju elever och deltagande observationer i den lilla undervisningsgrupp där informanterna arbetar tillsammans. Studien ger en bild av informanternas erfarenheter av skolan under tre år tillsammans på IV. Författaren menar att kraven på undervisningen i gymnasieskolan är högre efter den reform som gjort att gymnasieskolan tar emot 99% av alla elever efter grundskolan. Studiens resultat visar att elevernas attityd gentemot skolarbete färgas av negativa upplevelser från grundskolan och att en förutsättning för lärande är att få eleverna mer positiva till skolarbete. Hugo (2007) menar att relationsbyggandet mellan lärare och elev är centralt för ett sådant arbete liksom att innehållet i skolvardagen känns meningsfullt för eleverna. När eleverna upplevde att innehållet var anpassat till dem, men ändå var ”... ”På Riktigt” och såg att arbetet de utförde fick direkta och verkliga konsekvenser” (Hugo, 2007, s. 164), blev det möjligt för dem att komma vidare. Författaren framhåller också att tydliga mål som är möjliga att uppnå motiverade eleverna ytterligare.

Möllås (2009) har genomfört en etnografisk studie där hon under tre års fältarbete har följt elva elever inom gymnasieutbildningen. Möllås har valt att följa elever i behov av stöd inom gymnasieskolans nationella program, en grupp som hon menar har utgjort ett utforskat fält. Studien har fokuserat på hur kommunikation och samspel konstituerar gymnasiepraktik och tar inspiration från det kommunikativa relationsinriktade perspektivet (KoRP) utifrån en sociokulturell teoribildning. Vi väljer att ta upp några delar av Möllås resultat här, även om studien behandlar nationella program, då det finns en stor möjlighet att elever i behov av särskilt stöd på nationella program tidigare har varit elever inom det dåvarande individuella programmet.

Möllås har funnit att elevernas inställning till vissa ämnen förändras när de börjar gymnasiet, de känns *enklare*. Orsakerna till detta anses vara “...högre motivation, tillgången till bra lärare, tydligare genomgångar, varierade arbetssätt och tydliga kriterier inför prov” (Möllås 2009, s. 216). Det har också känts lättare för eleverna i kurser där lärarna från början har frågat efter elevernas mål och övriga önskemål och sedan har vävt in dessa synpunkter i planeringen. Individuell hjälp med vissa moment upplevs också som särskilt värdefullt.

Vidare beskriver Möllås hur eleverna upplever att de utvecklas genom erfarenheter från sina praktikperioder. När teoretiska kunskaper förs in i den arbetsplatsförlagda praktiken kan lärandet föras upp på en metakognitiv nivå och lärandet kan kopplas till livet utanför skolans väggar. Förutom lärandet som gäller kunskaper och färdigheter visar studien att eleverna också talar om ett lärande som gäller personlig utveckling under gymnasietiden. Eleverna talar om ökad självkänedom, att de blir bättre på att samspela med andra och de får en bättre förmåga att ta ansvar.

Möllås behandlar också motsatsen till det "positiva lärande" som beskrevs i föregående stycke. Ur ett sociokulturellt perspektiv lär sig eleverna vilka de är utifrån hur de blir bedömda i kollektivet. Flera av eleverna i studien känner sig i förväg dömda eller felbedömda av vissa lärare och eleverna upplever att lärarna har svårt att förändra sin ursprungliga bild av eleven. Särbehandling och att bli definierad som "elev i den mindre gruppen" bidrar till att forma självbilden. Självförtroendet blir sämre och eleven lär sig vem han/hon är och författaren menar att denna självbild får en marginaliserande effekt. För att motverka detta anger Möllås att det som fungerar är en öppen relation och rak kommunikation mellan lärare och elev. Genom kommunikation skapas en ömsesidig förståelse. Om läraren också ger eleven stöd på olika sätt kan eleven prestera över förväntan. Möllås har funnit två framgångsfaktorer för de elever som lyckas med skolgången, trots svårigheter. Dessa är delaktighet i en kompisgemenskap, men främst delaktigheten i den egna lärandeprocessen. I arbetet med elevers delaktighet krävs att undervisande lärare och elevens mentor har kontinuerliga samtal och uppföljningar.

Elevperspektivet på elevers situation på individuella programmet (den tidigare motsvarigheten till IM) tas upp i licentiatuppsatsen "*En bro mellan högstadiet och gymnasieskolans nationella program*" (Andersson 2013). Författaren har samtalat med elever som har kommit in på ett nationellt program efter att ha studerat på IV i ett år. Studien vill beskriva dessa elevers upplevelser av hur specialpedagogisk verksamhet framträder under deras skoltid på högstadiet, på individuellt program och på nationellt program. Studiens syfte har beröringspunkter med syftet för vår studie, som dock endast fokuserar på vilka skolrelaterade faktorer som har betydelse för elevens upplevelse av övergången från grundskola till IM.

Resultatet från Anderssons studie visar att flertalet av de intervjuade eleverna hade hög frånvaro under högstadietiden. Frånvaron visar sig vara den främsta orsaken till att eleverna går på det individuella programmet. Eleverna upplever inte att lärarna i högstadiet engagerar sig och att det är upp till eleverna själva att hitta lösningar. De söker sig då till den undervisning där deras kamrater deltar.

Vidare beskriver författaren elevernas upplevelse av det individuella programmet. Eleverna upplever att strukturen är otydlig emellanåt, "slappt och oorganiserat", särskilt när de jämför med studierna på ett nationellt program. Det som förenar alla elevers berättelser är dock att lärarna "...har tid att ta sig an varje elev och se till att elever verkligen förstår vad de förväntas göra" (Andersson 2013, s. 72). Lärarna upplevs också som roliga och att de pratar med eleverna både under och utanför lektionstid. Eleverna menar att detta är en förutsättning för att de ska lyckas med sina studier. Andersson fördjupar resonemanget om lärarnas humor och menar att de genom humorn kan skapa tillit gentemot eleverna och bygga upp ett förtroende. Tilliten mellan lärare och elever upplevs som central av eleverna i denna studie. Andersson tar

också upp att lärarnas engagerade bemötande kan leda vidare till att eleverna finner motivation till studierna. Det sker när lärarna visar tilltro till att eleverna ska lyckas och att de inte ger upp. Om eleverna inte lyckas hålla förväntad studietakt är det vissa lärare som genom att försöka sätta sig in i elevernas situation gör att eleven känner sig delaktig i sin skolgång, det vill säga att lärarna på det sättet visar att de har positiva förväntningar på eleverna.

En gemensam negativ upplevelse av tiden på individuellt program för eleverna är att de inledningsvis inte känner klasskamraterna. Dock menar Andersson att studien visar tendensen att lärarrelationer verkar vara viktigare än relationen mellan elev och elev. På individuella programmet blir skolarbetet viktigt för elevens egen skull.

Även Frelin (2014) talar om lärarens roll för de elever på IM som upplever att det enda de är bra på i skolan är att misslyckas. Frelin beskriver att det krävs stor relationell professionalitet för att få eleverna att känna en positiv skolupplevelse efter flera års negativa erfarenheter. Författaren benämner lärarnas arbete med eleverna som *undervisningsrelationer*. Grunden för dessa relationer är förtroende, medmänsklighet men också omtanke om elevernas självbild. Frelins studie vill beskriva lärarens arbete i IMs utmanande utbildningsmiljö, men med utgångspunkt i vad läraren gör för att få eleverna att stanna på utbildningen i stället för att hoppa av.

4.2 Tidigare forskning om överlämningar och övergångar

I följande avsnitt redovisas Möllås (2009) resultat av observationer av ett flertal överlämningskonferenser och hur hon finner att det efterföljande arbetet med att överföra informationen till undervisande lärare ofta är bristfälligt. Därefter följer en genomgång av tidigare studier om övergångar och överlämningar.

Möllås studie (2009) handlar framförallt om olika kommunikativa kontexter, och bland dessa finner vi överlämningskonferenser. Resultatet visar att dessa har en begränsad betydelse för eleverna som deltagit i studien. Verksamhetens organisering och aktörernas samspel kan hindra den förebyggande och stödjande funktion som exempelvis överlämningskonferenser ska ha. Bristande samverkan mellan olika aktörer och väntan på stödinsatser ger därför negativa konsekvenser för berörda elever.

Möllås har vid 40 tillfällen observerat överlämningskonferenser under tre års tid. Observationerna visar att mycket tid och arbete läggs ner på förberedelser och genomförande av dessa konferenser. De dokument som produceras är många, men håller olika god kvalitet. Representanter från grund- och gymnasieskolan ska hitta tid för det praktiska genomförandet av överlämningarna och därefter sker en vidare överföring på de mottagande skolorna. Under den processen, som ibland sker i flera steg, riskerar innehållet att urholkas. Senare visar efterföljande observationer att "...den information som grundskolan lämnade inte innebar någon större förberedelse eller anpassning av skolpraktiken för den berörda eleven. Lärarna säger sig inte ha fått eller alternativt fått en mycket begränsad information" (Möllås 2009, s. 232). Möllås menar att den kritik som gymnasieskolan ofta riktar mot kvaliteten på grundskolans överlämningar ofta är riktig, men att gymnasieskolan i många fall inte heller har använt informationen så som grundskolan har förväntat sig. Möllås beskriver ett flertal exempel på signaler om elever i överlämningar som hade kunnat förebygga olika svårigheter om de hade åtgärdats direkt. Det visar sig återkommande i studiens empiri att "...åtgärder låter vänta på sig och omedelbara insatser efter bytet från den obligatoriska till den frivilliga skolformen uteblir" (Möllås 2009, s. 233). Författaren menar att samverkan ändå är viktigt,

men att det är elevens hela skolsituation det måste samverkas kring, vilket hindras av att ett uppdrag såsom överlämningar delegeras till olika aktörer utan överbryggande länkar. Ofta handlar möten om rapportering om elevers frånvaro och studieresultat, men resulterar sällan i samtal kring pedagogiska åtgärder som kan utveckla verksamheten.

Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017) har undersökt vilka faktorer lärare tycker är viktiga gällande överlämningar. En viktig skillnad är att vår studie är genomförd när överlämningar måste göras, medan Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017) gjort sin studie i en tid när överlämningar förvisso ansågs viktiga men inte hade den tvingande status som de har idag. Författarna pekar på överlämningskonferensen som en informationsöverföring som lärare ser positivt på och att information om elevers eventuella diagnoser blir intressanta endast om den innehåller konkreta tips för undervisningssituationen. Den mottagande skolan är, enligt Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017), intresserad av den information som omgående blir användbar i skolsituationen.

Hamnedalen & Wibäck (2009) har i ett examensarbete studerat transitionen (övergången) mellan grundskolan och gymnasieskolan för elever i behov av särskilt stöd ur skolledares perspektiv. Intervjuer av två rektorer på gymnasieskolor och en rektor för årskurs 9 har genomförts. Undersökningen visar att enskilda skolors normer och traditioner påverkar kvaliteten på övergången för elever i behov av särskilt stöd. Skolornas resurser och kompetenser styr organiseringen av överlämningar. Författarna finner också att det finns en skillnad mellan skolorna när det gäller attityden till elever i behov av särskilt stöd. Skolornas olika perspektiv får konsekvenser för den specialpedagogiska verksamheten i gymnasiet, men även för den enskilda eleven och särskilt för elever i behov av särskilt stöd.

Rektorer måste planera för en ”sömlös övergång” för elever i behov av särskilt stöd, menar Dorman (2012). Författaren bygger sin artikel på fyra fokusområden: 1. *Accurate and useful information*. 2. *Supporting social success*. 3. *Supporting academic success*. 4. *Collaboration*. Artikeln är skriven utifrån en amerikansk kontext (Dorman var verksam i Kalifornien när artikeln skrevs). Artikeln innehåller flera konkreta exempel på allt från fadderverksamhet till kurser i studieteknik och arbetsmarknadskunskap. *Accurate and useful information* handlar om att både elever och vårdnadshavare får information inför en övergång till ny skola i god tid och vid flera tillfällen. Det handlar också om att den avlämnande skolan inte skapar oro inför hur det är och fungerar på high school. Här kan äldre studenters historier spela en stor roll. *Supporting social success* handlar om övergången mellan middle school och high school, eller i vår kontext mellan grundskolan och gymnasiet, och inbegriper att man byter fokus från gruppen till individen. Dorman uttrycker vikten av stöd till eleven för att denna process ska bli så positiv som möjligt, även här kan mentorskap och fadderverksamhet vara framgångsrikt. Dorman kopplar ihop *social success* med *academic success* men lägger till fler delar, såsom studieteknik, tidiga insatser vid bristande resultat och ett nära samarbete med den skola från vilken man i huvudsak får sina elever. Författaren ser gärna att man formaliserar samarbetet mellan skolformerna för att tillräcklig tid för överlämningar ska finnas. För Dorman (2012) är det viktigt att möten angående elever i behov av särskilt stöd, som hos oss skulle kallas ”särskild överlämning”, inkluderar både personal som har haft med eleven att göra tidigare och personal som ska ta vid och att dessa möten sker redan under vårterminen.

Strömberg (2017) redovisar en studie om gymnasieungdomars upplevelser av övergången från högstadiet till nationellt program på gymnasiet. Strömberg ställer frågor om vilken

information informanterna fått om gymnasiet på sina högstadieskolor. Han ställer också frågor om mottagandet på gymnasiet. Flera av informanterna i Strömbergs studie säger sig inte vara tillräckligt förberedda för gymnasiet med innebörden att de önskar att de hade fått mer information. Flera informanter lyfter fram ”prova på dagar” som något de önskat i större utsträckning. Det finns också en önskan om att skolformerna skulle ha varit mer synkroniserade, då en informant upplever kunskapsluckor. En annan informant upplever förvåning över att man på gymnasiet ägnade tid till att lära känna varandra. Strömbergs (2017) arbete fokuserar inte på elever i behov av särskilt stöd och inte heller på den del av gymnasieskolan som vi sammanfattande kallar för IM, vilket alltså innebär ett väsentligt annat fokus än vår studie, trots en del likheter.

4.3 Sammanfattning

De flesta elever på IM har haft hög frånvaro och bär på dåliga erfarenheter och misslyckanden från högstadietiden. Utbildningssociologiska aspekter, så som betydelsen av kön, etnicitet och föräldrars utbildningsbakgrund, spelar en stor roll för vilket gymnasieval elever gör. Vi har också berört den samhälleliga differentiering som gymnasievalet utgör, enligt Dovemark (2012). Elevernas socioekonomiska bakgrund spelar också en stor roll för deras betyg enligt Ingestad (2006). Det finns relativt mycket forskning inom detta fält, men en avgränsning har varit nödvändig för att besvara studiens syfte som är att återge elevers egna upplevelser av den första tiden på IM.

I de studier vi hänvisar till finns några faktorer som träder fram särskilt tydligt gällande elevers situation på IV eller IM. Eleverna har negativa erfarenheter av tiden på högstadiet (Andersson 2013, Hugo 2007). Eleverna tycks dock ha högre motivation på gymnasiet, ofta beroende på en högre grad av delaktighet i planeringen av sina studier. Praktik utgör ett positivt inslag för många elever och gör att de utvecklar en syn på att kunskap kan användas utanför skolan (Möllås 2009, Hugo, 2007). Eleverna genomgår också en personlig utveckling på olika plan, bland annat blir de bättre på att hantera relationer till kamrater.

Möllås (2009), Andersson (2013) och Frelin (2014) inriktar sig på elever i behov av stöd. För dessa elever visar det sig att den personliga utvecklingen också påverkas på ett negativt sätt. Eleverna bedöms utifrån sitt behov av stöd, vilket i flera fall sänker självförtroendet och har en marginaliserande effekt. Henriksson (2004) beskriver också elevers upplevelser av bland annat utanförskap, stigmatisering och marginalisering utifrån tidigare misslyckanden i skolan.

Den faktor som motverkar elevernas brist på motivation och negativa syn på skolan mest effektivt är en god relation mellan lärare och elev (Frelin 2014, Möllås 2009, Andersson 2013, Henriksson 2004, Hugo 2007). Att lärare har tid att hjälpa elever individuellt är viktigt, men också att lärarna pratar med eleverna, även efter lektionstid. Genom humor kan lärarna skapa tillit. Att lärarna visar tilltro till elevernas förmåga och har positiva förväntningar bidrar till elevernas motivation. Genomgående återkommer texterna till tilliten mellan lärare och elev, lärarnas bemötande och vikten av positiva förväntningar på eleven. Frelin (2014) benämner detta som *undervisningsrelationer* som bygger på förtroende, medmänsklighet och omtanke om elevernas självbild. Kommunikation *med* eleven medför en mängd fördelar jämfört med kommunikation *om* eleven. Elevens delaktighet i lärandeprocessen samt delaktighet i en kompisgemenskap är också avgörande faktorer för att eleven ska känna sig motiverad.

Överlämningar från grundskolan syftar till att överbrygga övergången till gymnasiet. Enligt Möllås (2009) sker en urholkning av innehållet i överlämningar under samverkansprocessen från avlämnande lärare till mottagande lärare. Samverkan mellan skolformerna och mellan olika professioner framstår därför som viktiga i arbetet med överlämningar. Dorman (2012) menar att det är viktigt att formalisera samarbetet mellan skolformerna för att överlämningsprocessen ska få den tid som krävs. Hamnedalen & Wibäck (2009) lyfter fram att enskilda skolors normer och traditioner påverkar kvaliteten på övergången och får konsekvenser, speciellt för elever i behov av särskilt stöd.

Genom Möllås (2009) har vi fått en inblick i att den information som grundskolan överlämnar ofta inte innebär någon större förberedelse eller anpassning av skolpraktiken för den berörda eleven. Det beror inte alltid på att det är kvaliteten på överlämningen som brister - oftast läggs mycket tid på förberedelser av överlämningar. Däremot är det mottagande skola som tycks brista i organisationen av hur informationen ska nå hela vägen fram till undervisande lärare. De övriga studier som vi redogör för angående övergångar och överlämningar är gjorda innan de senaste riktlinjerna kom som säger att avlämnande skola är skyldig att göra en överlämning. Det framgår i dessa studier att lärare är intresserade av att få information som är direkt användbar i skolsituationen.

Strömberg (2017) har studerat övergången för elever på nationellt program och visar bland annat att eleverna inte känner sig tillräckligt förberedda inför att börja på gymnasiet. Dorman (2012) framhåller vikten av samverkan mellan olika aktörer och vill dessutom lägga till ytterligare stöttande funktioner som mentorskap och fadderverksamhet för elever som gör en övergång till gymnasiet.

5 Teoretiska utgångspunkter

I detta avsnitt kommer vi diskutera de teoretiska utgångspunkter som är grunden för hur vi förstår vårt studieobjekt samt hur vi genomför analysen i vår studie. Studiens ambition är att elevernas röster blir tydliga. Studien kommer inte undan tolkningar men ambitionen är att dessa ska vara så transparenta som möjligt. För att uppnå detta har vi valt att luta oss mot fenomenologin. Att studien väljer att luta sig mot fenomenologin och dessutom har en ambition att vara transparent i tolkningar gör att även hermeneutiken blir viktig.

5.1 Fenomenologi

Bengtsson (2005) problematiserar begrepp som livsvärld och fenomenologi så att dessa kan användas som forskningsansats.

“Men livsvärlden är inte något oåtkomligt som det inte går att undersöka eller tala om. Den är tvärt om Den konkreta verklighet som vi dagligen möter och förhåller oss till, som vi är oskiljaktiga från och delar med andra. Det finns därför inget som hindrar oss från att undersöka den egna livsvärlden eller andras livsvärldar. Men vi får inte glömma att vi fortfarande själva är en del av livsvärlden. Även om vi studerar den kan vi med andra ord aldrig undkomma den” (s.29f).

Bengtsson (2005) påstår i form av en fråga att det borde vara den andres erfarenheter som bör vara basen för samhällsvetenskaplig kunskapsbildning och som gör att vi kan tala om den som empirisk (Bengtsson, 2005, s.32). Bengtssons resonemang syftar till att skapa en distans till fenomenologin som filosofi i syfte att kunna formulera den som metodologi. Bengtsson tar avstånd från fenomenografin i Marton och Booths tappning med hänvisning till att fenomenologin inte enbart är filosofi utan även en empirisk forskningstradition, en tradition som enligt Bengtsson undersöker både med egna och andra upplevelser av livsvärlden. Det finns en diskussion inom den fenomenologiska rörelsen som Bengtsson återger, den handlar om ifall man i vetenskapens namn måste tänka bort existensen eller inte, en tanketradition som återfinns i Husserls verk om den transcendentala fenomenologin från 1907 och 1913. Bengtsson (2005) tar avstånd från det i sitt resonemang och menar att både existensfilosofin och den hermeneutiken så som den utvecklats under 1900-talet växer fram som en reaktion mot Husserls transcendentala fenomenologi. Fenomenologi handlar att kunna se och lyssna utan att direkt lägga på ett filter av någon form av livsåskådning. Livsåskådning som begrepp rymmer mycket i det här sammanhanget; både ideologi och religion men även de från den vetenskapliga kontexten de ganska vanliga synsätten till exempel materialism, konstruktivism och behaviorism. Intentionalitet blir ett viktigt begrepp i sammanhanget. Innebörden av intentionalitet är att vårt medvetande alltid har en mottagare, alltid har en riktning och i den här redovisade studien uppmanar vi eleverna att vända sig till sin skolsituation. Livsvärlden i studien är skolan och våra informanter delar sina berättelser om hur de upplever och har upplevt delar av sin skolverklighet med oss. Det här förhållningssättet att avskalat bara lyssna har varit en ledstjärna vid intervjuerna med våra informanter

5.2 Fenomenologisk hermeneutik

Utifrån ett livsvärldsperspektiv innebär pedagogisk forskning att såväl de andra människor som studeras som forskarna är oskiljaktigt förbundna med sina livsvärldar... Men för pedagogiken medför det att en brygga måste slås mellan forskarens livsvärld och de människors livsvärldar som studeras (Bengtsson, 2005, s. 39f).

Utifrån den fenomenologiska hermeneutiken är det den levda världen som är föremål för studier och tolkningen är analysen (Ahlberg, 2015). Hermeneutiken signum är att tolkning och objektivitet problematiseras. Vi tolkar jämt och objektivitet finns inte men om jag förklarar från vilken horisont jag ser på ett visst fenomen är jag åtminstone transparent med min förförståelse. Inom hermeneutiken innebär objektivitet att forskaren måste vara medveten om sin förförståelse. Att använda hermeneutiken i forskningssammanhang handlar om innebörd eller mening för individ eller grupp. Innebörden eller meningen söks i enskilda företeelser (Ahlberg, 2015). I studien nedan är företeelsen överlämningen mellan grundskolan och gymnasiet. Fenomenologin har här funktionen av metateori, det vill säga det sätt på vilket vi ser på det vi studerar. Fenomenologin som metateori är ett perspektiv, ett sätt att se på världen, vetenskapen och den information vi fått fram.

5.3 Specialpedagogiska perspektiv

I Ahlberg 2007 redogörs för åtminstone fyra olika perspektiv på specialpedagogisk forskning. I texten ställs det kompensatoriska och det kritiska mot varandra liksom det kategoriska och det relationella. Ahlberg (2007) hänvisar till ett av sina tidigare arbeten som handlar om individinriktat perspektiv och deltagarperspektiv. Att följa överlämningar, dess mening och eventuella betydelse för elever på IM-programmet skulle kunna handla om att vidarebefordra vilka kompensatoriska hjälpmedel eleven använt och vad som fungerar. Vi kan också se att beroende på om grundsynen präglas av ett individinriktat perspektiv eller ett deltagarperspektiv i princip leder till två ganska olika skolor något som kan vara fruktbart i en analys som kanske främst tar sin utgångspunkt i hur Ahlberg (2015) beskriver ett av den specialpedagogiska forskningens huvudområden den att skaffa sig kunskap om lärmiljön och dess betydelse för elever i behov av särskilt stöd.

Vi tror att elevernas livsberättelser kan ge oss delvis nya perspektiv på vilka förutsättningar vi har för att lyckas med särskilt stöd, och vilket stöd som är mest önskvärt för en bra start på gymnasiet. Överlämningar behöver kommuniceras och flera parter delaktighet krävs för ett lyckosamt resultat.

Ett synsätt där betraktandet, likt den moderna hermeneutiken har förståelsens struktur (Bengtsson, 2005) passar vår studie bra, då vår tolkning behöver överbrygga historiska, sociala och språkliga hinder.

6 Metodologi / metod

I avsnittet som följer beskrivs den metod som använts, hur urvalet av informanter har gått till, hur intervjuer genomförts och hur intervjumaterialet analyserats. I slutet av kapitlet förs en diskussion om olika etiska ställningstaganden som aktualiserats i samband med studiens genomförande. Studiens fokus är elevernas perspektiv, elevernas upplevelser, av överlämningar mellan grundskolan och gymnasiet. Vi behövde på något sätt få tillgång till elevernas berättelser. Alternativen förutom intervju skulle kunna vara enkäter och/eller litteraturstudie. Litteraturstudie var det första som föll bort då endast ett fåtal undersökningar ur elevperspektiv verkar finnas. I valet mellan enkät och intervju föll valet på intervju då strävan är att styra svaren i så liten utsträckning som möjligt. Enkätens svarsform är mer stängd än intervjuens och frågorna tenderar att styra svaren i högre utsträckning än vad som sker i intervjusituationen. Studien fokuserar på elever i behov av särskilt stöd vilket gör att IM blir det gymnasieprogram som hamnar i fokus för studien. På IM har varje elev en historia som resulterat i ett behov av särskilt stöd. En stor del av arbetet har ägnats åt att samla ungdomars berättelser om sin första tid på gymnasiet, skillnaden gentemot grundskolan och på vilket sätt de förberetts för gymnasiet.

6.1 Den kvalitativa forskningsintervjun

I denna studie kommer vi att använda oss av den halvstrukturerade livsvärldsintervjun för att vi är intresserade av ungdomarnas upplevelser av och berättelser om sin skolverklighet. Studien kan betraktas som hermeneutisk för att vi kommer att tolka intervju svaren. Vi utgår till stor del från Kvale och Brinkmanns (2014) resonemang och beskrivning av metodologi, då både tidigare forskning och teoretisk litteratur använder dem som referens. Kvale och Brinkmann (2014) talar om den halvstrukturerade intervjun som ett mellanting mellan det helt öppna samtalet och den helt igenom strukturerade enkätsvarsintervjun. Samtalet är styrt så till vida att det finns en tanke om vad samtalet ska handla om och av att de frågor som ställs handlar om att få fram så mycket information som möjligt om just överlämningar mellan högstadium och gymnasium (intervjuguide, bilaga 2). Våra intervjuer kommer således att bestå av öppna frågor som handlar om informanternas upplevelse av att börja på gymnasiet, om de upplevt att de fått tillräckligt med stöd och om de upplevt att de fått det stöd de behöver och vill ha. Studien utelämnar skolledares och lärares perspektiv. Den information som behandlas i studien är informanternas egna berättelser, utan att kontrolleras mot överlämningsdokument eller annan dokumentation som eventuellt finns.

6.2 Urval

Urvalet av elever har från vår sida varit helt slumpartat inom ramen för IM. Ett brev formulerades (missiv, bilaga 3) och e-postades ut med förfrågan till rektorer på sju olika IM-inriktningar fördelade på tre olika skolor. Då ingen svarade, skickades samma brev till skolornas samordnare. Två av dessa hjälpte till att anordna intervjuer med elever som de själva kom överens med om att de ville delta. Fem av eleverna som intervjuades gick på IMY Bygg och två på IMY Restaurang och livsmedel. Båda gymnasieskolorna är kommunala och ligger i en större stad i Västsverige. Alla intervjuer är genomförda under elevens första termin på IM i oktober 2019.

6.3 Genomförande

Studiens insamlade material består av sju halvstrukturerade livsvärldsintervjuer. Vilka upplevelser av mening ungdomarnas berättelser innehåller är viktigt, då just upplevelse av mening verkar vara av avgörande betydelse för att gynna inläring. Meningsfrågan ligger strax under ytan för många elever på de olika IM-programmen. Det är inte primärt vad vår studie handlar om, men något som kommer fram i berättelserna om hur man upplever sin skolsituation. Strömberg (2017) analyserar ungdomars berättelser om övergången från grundskola till gymnasium som identitetsskapande vilket är en möjlighet och intressant då det öppnar för en jämförelse, men vårt huvudsakliga fokus kommer att vara den information som ges om överlämning, mottagande och skolsituation i de intervjuer vi genomfört. Det passar oss väl, då vi tar ett avstamp i fenomenologin och hermeneutiken, att ansluta oss till en ”postmodern” diskurs om sanning och validitet. Efter intervjuerna har även diskussioner förts om de delar av intervjuerna som inte låter sig fångas i en transkribering.

6.4 Bearbetning

Intervjuerna har transkriberats, vi har därefter arbetat med meningskoncentrering. Precis som Kvale & Brinkmann (2014, s.245), använder vi meningskoncentreringen som en form av kategorisering. Alternativet skulle kunna vara kodning men vi har valt meningskoncentrering för att i Bengtssons (2005) anda inte distansera oss från de livsvärldar vi har tagit del av. Tre teman visade sig tidigt i arbetet med intervjuerna; överlämning, mottagande och skolsituation. Kvale & Brinkmann (2014) använder sig av Baumans metafor om pilgrimen och turisten när de för en kunskapsteoretisk diskussion om intervjuer. Diskussionen börjar med en noggrann granskning av intervjuaren som malmletare eller resenär, där malmletaren söker efter klippar av sanning. Resenären beskrivs som att vara på väg till ett avlägset land för att vid hemkomsten berätta en historia. Vi har i denna studie valt att eftersträva att vara som resenären i denna liknelse. ”Pilgrimens mål är fastställt enligt gemensamma yttre normer medan turisten uppfinner sina egna mål enligt estetiska kriterier baserade på smak och livsstil” (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 73). Metaforen blir en bra bild av hur kunskapen från intervjuer skapas i samspel med en omvärld. En kvalitativ metod med en hermeneutisk ansats, innebär att i analysen av en intervju se bortom text och teman för att använda sig av kontexten som tolkningshorisont. En kombination av en hermeneutisk ansats, så som den beskrivs ovan, och en fenomenologisk ansats, där berättelsen om livsvärlden står i centrum, kan tillsammans skapa en intressant analytisk grund. Vi lånar alltså ut vår uppmärksamhet i utbyte mot berättelser om ungdomars skolverklighet. Det blir sedan vår uppgift att genom analysen berätta deras historier speglade mot för ändamålet relevanta begrepp.

6.5 Etik, validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Inför studien har vi arbetat med intervjumall och missivbrev samt tagit del av och beaktat de riktlinjer som finns i ”*God forskningssed*” (Vetenskapsrådet 2017). Missivet beskrev syftet med denna studie, se bilaga 3. Vi har ägnat speciell uppmärksamhet åt kapitel 4, som talar om hantering av forskningsmaterial. Alla intervjusituationer har inletts med att informera om varför intervjuerna genomförs och hur materialet kommer att hanteras med avseende på sekretess och anonymitet. Vi har även erbjudit informanterna att läsa det transkriberade materialet och givit dem våra kontaktuppgifter för att ha en möjlighet till kontakt om de själva eller vårdnadshavare inte längre önskar delta i studien (bilaga 4). Denna etiska standard har vi förhållit oss till genom hela processen. Den etiska standarden kan beskrivas som en

medvetenhet och transparens om vad som påverkar de olika stegen i intervjuprocessen (Kvale & Brinkmann 2014). Det kan vara svårt att tala om reliabilitet i samband med en kvalitativ intervjustudie som dessutom är halvstrukturerad (Trost, 2010). Det som kan sägas är att studien är genomförd av två intervjuare. Intervjuarna har använt sig av samma intervjuguide, utfört intervjuerna under samma begränsade antal dagar under höstterminen 2019, på samma skolor. Intervjuguidens frågor har fungerat väl för ändamålet (validitet). Vad gäller generaliserbarhet så är vi medvetna om att vårt relativt lilla urval bara ger en bild av just där och då men i vissa avseenden med så pass stor tydlighet att det ger oss en fingervisning om vad som skulle vara intressant att följa upp i framtida studier.

Intervjuernas fokus har varit att se vilken mening informanterna lägger i överlämningar från grundskolan till gymnasiet men även att fånga den vidare innebörden av informanternas upplevelse av att sluta grundskolan och börja på IM och vilka skolrelaterade faktorer som spelar roll för en god start. Det är alltså elevernas upplevelser tillsammans med vår tolkning genom meningskoncentrering som står i centrum för att i diskussionen kunna betrakta skolan och dess organisation.

7 Resultat

Studiens syfte är att utforska vilka skolrelaterade faktorer som är väsentliga i övergången från grundskola till gymnasieskolans introduktionsprogram för hur ungdomar upplever starten på sin utbildning. Studiens tre frågeställningar bildar ramen för hur resultatet redovisas nedan. Under rubrikerna (7.1) **Elevernas upplevelser av överlämningar från grundskolan**, (7.2) **Elevernas upplevelser av mottagandet på IM** och (7.3) **Elevernas egen föreställning om sin skolsituation**, har alla informanternas svar vägts samman för att visa på likheter och skillnader i deras svar. Redovisningen är en form av empirinära analys genom meningskoncentrering. För att kunna redovisa mönster innehåller texten kommentarer av sammanfattande karaktär. Dessa kommentarer är ett resultat av analysen av intervjumaterialet och är därför inte värderingsfria. Rikligt med citat redovisas för att också kunna förmedla elevernas upplevelse på individnivå, inte bara som en homogen grupp av informanter. Dessa sju informanter representerar helt olika skolerfarenheter, något som naturligtvis påverkar deras livsvärldsbeskrivningar. När analysen av materialet gjordes bar vi alltid individen i minnet. När resultatet redovisas nedan har vi dock hittat mönster och grupperat resultatet i teman. Läsaren kan dock alltid gå tillbaka till den korta presentation av informanterna som följer nedan om citaten väcker nyfikenhet inför vem som har gjort ett specifikt uttalande.

Intervjuerna genomfördes i oktober under elevernas första hösttermin på IM. Informanterna har olika förmågor att redogöra för vad deras utbildning heter, hur lång tid den ska ta och målet med utbildningen. Nedan följer en kort presentation av informanterna. När citat från informanterna används i texten används förkortningen E1 för Elev 1, E2 för Elev 2 och så vidare. På grund av det etiska kravet på anonymitet efterfrågade vi ingen information av privat karaktär. Den information som lyfts fram nedan har framkommit av en slump i intervjusituationen och vill ge en bild av elevens kön, ålder, etnicitet och skolbakgrund och skolsituation. Dessa faktorer är viktiga för förståelsen av vilken oerhört heterogen elevgrupp som IM har att hantera med tanke på deras olika behov av stöd. Våra sju informanter representerar nyanlända elever, elever med annat modersmål än svenska, elever i behov av särskilt stöd, elever med tidigare hög frånvaro, låg motivation och koncentrationssvårigheter i grundskolan.

Elev 1: IMY Bygg. Pojke, 16 år.

Han tycker att han fick bra hjälp i årskurs 9, men utnyttjade den aldrig. Saknar betyg i svenska och matematik. ”Jag följde ju inte regler i min förra skola om man säger så.”

Talar sitt modersmål i hemmet, men har läst svenska i grundskolan, uppvuxen i Sverige.

Elev 2: IMY Bygg. Pojke, 16 år.

I år 8 och 9 gick han på resursskola med 6 elever och 3 lärare. Har bytt skola 5 gånger under sin grundskoletid. “...jag var kaos när jag var liten...” Född i Sverige, men förstår och talar lite på sitt modersmål. Har varit med om ett flertal utredningar. Har fått diagnosen ADHD, men han tror att han har autism också. Saknar betyg i svenska, matematik och engelska.

Elev 3: IMY Restaurang och livsmedel. Pojke, 16 år.

Född och uppvuxen i Sverige, svenska som modersmål. Saknar betyg i svenska och matematik.

Elev 4: IMY Bygg. Pojke, 16 år, snart 17.

2 år skola i hemlandet, mellan 9 och 11 års ålder. Kom till Sverige som ensamkommande 2015, cirka 3,5 år i svensk grundskola. Gick i förberedelseklass i år 7 och 8, och i vanlig klass i år 9. Saknar år 9 betyg i svenska och engelska. Bor i familjehem där han talar sitt modersmål.

Elev 5: IMY Bygg. Pojke, 16 år.

Född och uppvuxen i Sverige, men har föräldrar med utländsk bakgrund. Saknar betyg i matematik.

Elev 6: IMY Bygg. Pojke, 16 år, snart 17.

Har varit i Sverige i 3 år. Saknar betyg i matematik, svenska och engelska.

Elev 7: IMY Restaurang och livsmedel. Flicka, 16 år.

Född och uppvuxen i Sverige. Saknar betyg i matematik. Har upplevt grundskoletiden som mycket jobbig.

7.1 Elevernas upplevelser av överlämningar från grundskolan

Fem av sju informanter är medvetna om att någon typ av överlämning har skett från grundskolan till IM.

E5: Ja, jo min mentor sa det... att hon skulle berätta vad du är bra på... och vad du asså att du behöver vad heter det, behöver fokusera mer, att han behöver hjälp med att typ sitta... att sitta själv å sånt.

Detta citat illustrerar att eleven vet att information skulle överlämnas från grundskolan till gymnasieskolan. Läraren har också förmedlat att det är elevernas styrkor som ska vara i fokus och att överlämningen, när så behövs, kan innehålla information om vilka anpassningar som gagnar eleverna. Flertalet av våra informanter är mer osäkra, de svarar att de tror att någon typ av överlämning är gjord. En informant har aldrig hört talas om någon överlämning och en vet inte. E1 trodde att det handlade om skolhälsovårdens journal som skulle överlämnas. Ingen av informanterna har hört begreppet "överlämning".

De flesta informanter visar en positiv inställning till att grundskolan lämnar över information till gymnasiet. När E1 får frågan om vad han tyckte om att information skulle överlämnas, svarade han: "...du kan inte ändra på det som har hänt, du kan bara ändra på det som kommer hända." Svaret visar på självreflektion, att det inte bara finns bra saker att förmedla till nästa skola. Nästa fråga blev då om han hade tyckt att det vore bättre om det inte gjordes någon överlämning.

E1: Alltså det hade blivit mycket sämre bara... för då kan jag inte få den hjälpen jag behöver, då kan jag inte se var jag ligger till i olika ämnen.

En annan aspekt på överlämningens roll uttrycks av E4, som är relativt nyanländ i Sverige:

Intervjuare: Tycker du att det hade varit bra, om de skickade mer information?

E4: Ja visst, och... för att om vi säger, svenskan alltså, de där grejerna som jag hade läst, då jag behövde inte läsa dem med M. igen... Hon kunde ge mig nåt annat uppgifter och sånt.

Intervjuare: Ja, känner du att vissa saker är "en gång till" som du gör?

E4: Ja, lite (?) Men alltså, de sakerna som man... som det blir... om man läser nånting igen då man lär sig mer än gamla

Intervjuare: Ja, man repeterar...

E4: Ja, man repeterar. Jag fick inte, jag kunde inte lära mig så mycket svenska, men här jag har lärt mig lite...ja för att här är mindre grupp och...

E4 uttrycker behovet av en överlämning i respektive ämne, vilka moment som eleven redan har klarat av och vilka som återstår för att uppnå ett godkänt betyg.

E3 har "ingen aning" om ifall en överlämning är gjord. Han är ändå direkt motståndare till överlämningar. Han vill hellre själv berätta för sin nya lärare om sin bakgrund än att en överlämning görs. På frågan om ifall han hade tyckt det vore bra eller dåligt med en överlämning svarar han:

E3: För min del skulle det nog vara negativt... för att jag tror att min gamla skola, så skulle berätta om hur... illa jag var där...och då vill inte jag att... eftersom att jag har visat framfötterna här...så vill inte jag att de ska ...vad ska man säga...veta sanningen, vad som var innan... Lite så. ... Men eftersom att det känns ändå lite orättvist, för min del, att det blev som det blev på grundskolan, eftersom att jag kan ju plugga om jag vill, men sen så blev det ju inte så riktigt...

Intervjuare: Nää...

E3: Det är la lite därför att jag inte ...vill det. För jag tror inte de hade tatt med det...att man, att jag kan plugga och sånt. Så att de inte bara säger det negativa...

Eleven oroar sig för att det ska målas upp en bild av honom som han inte vill förknippas med. Han är dock beredd att berätta om sig själv för sina nya lärare på IM.

Tre av våra informanter har gjort ett besök på den nya skolan i slutet av nian.

E6. Ja innan gymnasiet började... jag den besök här, som dom gedde mig information vad ska vi göra hela året och sånt. Vad kommer hända typ på programmet och sånt, varför valde jag bygg och sånt.

E2: Innan jag började här så hade jag och min lärare och syv möte här... //...// min lärare kontaktade någon rektor eller så var det K. och så kom vi hit. Ingen annan skola, vi var här bara. Det var tomt här. Vi pratade om hur det är här, vad man typ brukar göra och sånt.

Detta tyder på samverkan mellan grundskola och IM, men alla informanter har inte fått besöka den nya skolan i förväg. Istället uttrycker de en osäkerhet inför skolstarten. När informanterna talar om vad som skulle kunna göras bättre vid en överlämning har de inte många förslag på detta. Däremot uttrycker ett par av dem tydligt att de hade önskat mer och tydligare information om den nya skolan i förväg gällande utbildningens längd och innehåll. Framför allt önskar de mer utförlig information om praktiska frågor, som var skolan ligger någonstans och en presentation av de andra elever som kommer att gå i samma klass.

E3: ...Ja, att jag fick rätt information... ingen falsk information. För att på sommarlovet så gick man ju och ...stressade upp sig, helt i onödan, för jag visste ju knappt ens vart jag skulle gå. Jag visste att jag skulle gå på skolan, men inte inriktning och inte hur länge jag skulle gå – absolut ingenting. För jag hade fått olika information... Så... det hade ju varit en klar fördel att man liksom redan visste.

Inför överlämningen i nian har informanterna fått information inför valet av utbildning och

skola av studie- och yrkesvägledaren (SYV) på sin grundskola. Deras mentorer eller undervisande lärare har i väldigt liten utsträckning varit inblandade i planeringen inför nästa skola. E3 berättar att han fick ett samtal med en SYV när han skulle välja gymnasieprogram.

E3: Så fick man komma överens vad man, eller bestämma lite själv och läsa lite om de olika programmen. Så fick man välja det som man tyckte själv... kändes bäst för sig själv. Men det hade jag rätt så bra koll på innan, för jag visste att jag ville gå...

Ett par informanter nämner också en informationsmessa där de har fått broschyrer och annat material inför valet av gymnasieskola.

Studien visar på stora skillnader i hur mycket extra stöd informanterna upplever sig ha fått i undervisningen i grundskolan. Några uttrycker att det fanns hjälp i form av exempelvis mattestöd och läxläsning före eller efter skoltid, men att de aldrig utnyttjade det.

E3: De erbjöd mest att man kunde gå på, hmmm, på så här... mattestuga liksom, efter skolan och sånt. Och det testade jag en gång, men det tyckte jag var helt värdelöst, så då la jag ner det direkt. Sen har jag inte fått nån mer liksom hjälp.

De två informanter som har varit kort tid i Sverige upplever att de har fått mycket stöd och hjälp av sina studiehandledare.

E4: Ja, det som jag liksom skulle lämna in, läraren hade förklarat för mig och... jag hade inte förstått vad hon menar, så jag berättade för henne på persiska så hon förklarade ” Ja, du måste skriva det, det...”

7.2 Elevernas upplevelser av mottagandet på IM

Elevernas känslor inför skol- och stadiabytet visar sig under sommarlovet eller strax före terminsstarten. Våra informanter uttrycker känslor i form av nervositet och stress före skolstart. De främsta orsakerna till detta är att de inte har tidigare klasskamrater med sig på den nya skolan, men också otillräcklig praktisk information om var skolan ligger och vem de ska träffa. E1 svarar på om han var nervös inför att byta skola:

E1: Jaa. Du tänker ju: Jag har inga vänner här, det är nystart, alla är okända.

Intervjuare: När börjar den nervositeten?

E1: Alltså man tänkte inte på det i början, man tänkte på det typ dagen innan. På sommarlovet då är man ju ute med vänner så då glömmer man bort helt.

E3 tyckte att stadiabytet mellan klass 6 och 7 fungerade bättre med tanke på blivande klasskamrater:

E3: Att man, när man skulle byta från 6an till 7an så fick man träffa sin klass, om det var en månad eller en vecka innan, så man skulle starta, så man fick introducera liksom... varandra. //...// Så var det inte här. Men det fick man göra liksom...när man hade samlat ihop klassen, så gick klassen upp i ett rum, så fick man...fixa det där.

När det gäller klasskamrater visar sig två olika aspekter vara viktiga: Först har det varit en väsentlig orsak till elevernas oro innan skolstarten - att de inte känner sina nya klasskamrater. När vi intervjuar dem i oktober månad, är det för dem alla en bidragande orsak till att de

tycker att det går bättre i skolan - att de inte har kvar gamla kompisrelationer. Ett par av våra informanter känner en eller ett par elever sedan tidigare, men inte fler.

E3: Nu har jag inga, i min klass har jag inga liksom... vad ska man säga... kompisar från innan. Så jag går ju i princip själv om man säger så från början. Så, för jag menar, jag är ju inte liksom dum, jag kan ju plugga om jag vill, men det har jag ju inte liksom velat. De har ju liksom varit i vägen, eller vad man ska säga, så... nu pluggar jag på bra.

De första dagarna i skolan har informanterna fått vara med om aktiviteter för att lära känna varandra. Ett par stycken har dessutom varit på utflykt för att lära känna sina nya lärare och klasskamrater.

Flera informanter, men inte alla, uppger att de har haft ett inledande samtal med sin nya mentor i samband med skolstarten. De berättar att det var en sorts "lära-känna-samtal". Mentorn frågade om familjesituation, var eleven bor och andra allmängiltiga saker.

E2: Nä alltså, det var bara en sån typ intervju.

Intervjuare: Ja, i början här?

E2: Ja. Han ville bara veta, lära känna mig såhär. Han frågade mig bara såhär "Har du några syskon? Var bor du? Var bor din pappa? Är de tillsammans?"... och såhär...

Intervjuare: Aa... men inte så mycket om just skolan då?

E2: Nä.

Endast två informanter uppger att det inledande samtalet handlade om skolfrågor, vad eleverna upplever att de behöver särskild hjälp med och någon typ av planering av studierna. Dessa informanter talar också om att de fick göra diagnostiska test i olika ämnen, detta trots att mentorn berättar för dem att det finns överlämningsinformation om eleven.

Intervjuare: Har din gamla skola lämnat över nån information hit?

E7: -Ja, det tror jag nog dom har gjort för min mentor, F, vi hade ett möte typ dom första dagarna när skolan började å då sa han att han hade läst igenom papprena men att han ville höra från min sida vad jag tror jag behövde hjälp med och så sa jag att det kan vara matte och svenska, ehmm... men vi kan testa först och se om jag verkligen behöver den extra hjälpen, eller om... det k..., jag kanske kan lösa det, för lärarna är ju jättebra här. Så då testade vi först om jag kanske kan klara det med bara dom eller om jag kommer å behöva extra hjälp... så vi börjar inte med svenska detta året eller engelska eller matte menar jag, det året det är nästa år, ehmm, men i svenskan tycker jag det går jättebra å jag lämnar in mina uppgifter å min lärare får mig å förstå å sådär så jag tror inte jag kommer behöva nån extra hjälp...

E5: Ja fick göra såna minitester... typ i varje ämne, ganska dumma tester typ, dom skulle veta vart vi var, vad som var enkelt för oss och vad... och vad som var svårt å sånt

En annan informant berättar att IM-skolan har skickat ut ett brev på sommaren där man ställde frågor om vilka ämnen eleven behöver extra hjälp med, vilket modersmål eleven har och så vidare.

E4: För att vi... innan vi skulle börja i skolan, alla skulle få ett papper som man skulle skriva under det papper, att vilka ämnen man behöver extra hjälp med och vilket modersmål man har, som man skulle skicka den iväg till X-gymnasiet.

Detta brev är relevant för studien och diskuteras vidare i avsnitt (8.1.2). Vi bad skolans samordnare att delge oss detta dokument, se bilaga 5.

Generellt visar intervjuerna att informanterna är positiva till sin skolgång på IM jämfört med hur de upplevde tiden på högstadiet. Informanterna anger flera olika orsaker till detta. En framträdande orsak är att antalet elever i klassen har minskat, från cirka 30 elever i grundskolan till 12-19 elever på IM. Flera informanter upplever att de får mer tid till sina inlämningsuppgifter och det går lättare att diskutera med sina lärare. Ny skola, ny miljö och nya klasskamrater har gjort det lättare att sköta närvaro och studier – en ny start för eleven. De som tidigare har haft hög frånvaro uppges att deras närvaro fungerar bra på IM.

Flera informanter ger också uttryck för att de hade kunnat klara grundskolan om de hade velat, hade försökt eller hade orkat. Alla dessa ger samma förklaring till att de inte skötte sig tidigare, nämligen kompisar, särskilt barndomsvänner, som det var svårt att säga nej till när de hittade på dumheter eller skolkade. Ett par informanter uttrycker också tacksamhet över att det finns en gymnasieskola för dem som inte har klarat grundskolan.

Informanterna anger att de får och tar större ansvar nu. Studiebidraget från CSN är en bidragande faktor till att de sköter närvaron, enligt flera av informanterna. En informant uppger att han har hört att “man bara får en chans” - annars skrivs man ut från IM.

7.3 Elevernas egen föreställning om sin skolsituation

De sju informanterna har påbörjat IM med helt olika erfarenheter av sin tidigare skolgång. I intervjuerna reflekterar flera av informanterna över varför de inte klarade grundskolebehörigheten.

E1: Alltså, skolan har ju regler, alltså, så länge man gör det skolan vill så blir allt bra. Alltså, det är ju uppenbart.

Intervjuare: Men är det nåt problem idag då att folk inte följer reglerna som finns i skolan?

E1: Nää alltså, det är mest från min synvinkel. Jag följde ju inte mycket regler i min förra skola om man säger så. Nu så har det blivit bättre, nu sköter jag mig i alla fall //...// Alltså jag fick ju bra hjälp, men jag utnyttjade den aldrig...om man säger så

Intervjuare: Kan du förklara hur du menar...

E1: Ja alltså, jag utnyttjade inte tiden, jag tog inte vara på det jag hade.

Intervjuare: Hade du velat ha nån annan hjälp än den du fick?

E1: Alltså, nä, för vaheterdet, jag gjorde bara inte det som skulle göras. Alltså jag kunde ju göra det om jag ville, men jag orkade inte. Det är därför...

Intervjuare: Men berodde det på dig själv eller var det flera kompisar som drog med dig eller...?

E1: Flera kompisar.

Intervjuare: Funderade du på det då eller?

E1: Nää jag tänkte inte på det då, jag alltså man tänker ju inte på det i stunden //...// Jaa. Där borta var det kaos. Här är det lugnt i alla fall...

Intervjuare: OK... Vad beror det på att skillnaden är så stor då?

E1: ...Där hade man ju barndomsvänner. De var väldigt...om en ville busa till det så gör alla det... Här har man ju ingen barndomsvän...

E5: Asså det var ju mitt eget fel, åsså vår mattelärare var ju, hon var ju ganska duktig, hon, hon asså hon ville hjälpa alla. Asså typ efter skolan hon ville hjälpa mig å såna grejer... Det var ju mitt fel, jag tog inte det på allvar, var inte seriös, bara sket i det...

Intervjuare: Ångrar du det?

E5: Självklart!

De två informanter som är relativt nyanlända till Sverige upplever att de har fått extra stöd och hjälp i grundskolan, särskilt med hjälp av studiehandledare.

E4: Men resten av ämnen jag fick alltid hjälp från lärare, eller de satsade mer till mig.

E6: Jag hade en sån studielärare en kvinna som hjälpte mig i några ämnen. //...// Inte alltid, en gång i veckan jag brukade ha henne, det var i matte.

Övriga informanter har inte fått hjälp i mindre grupp eller liknande, förutom en elev som har gått på resursskola med sex elever och tre lärare i årskurs 8 och 9. Han tycker att studierna på IM är svårare än på grundskolan, men alla övriga informanter tycker att det känns likadant eller bättre.

Intervjuare: Var du väldigt nervös innan du skulle börja, vart du skulle komma?

E2: Ja. Jag tycker det är sämre här.

Intervjuare: Ja, kan du försöka förklara varför?

E2: ...de förklarar alltid snabbt såhär, det är möjligt att de pratar snabbt, jag menar att de förklarar typ snabbt såhär... ja typ... ja vet inte... sen så går de.

Intervjuare: Du menar att de pratar inte snabbt, men de lägger för kort tid på att förklara?

E2: Ja

Intervjuare: Men ändå tycker du att denna skolan ... undervisningen känns inte lika bra?

E2: Inte bättre än typ den förra.

Självbilden och självförtroendet hos eleverna är en viktig aspekt som styr deras uttalanden om hur skolan fungerar för dem. E7 berättar att hon pratade med sin kurator i nian:

E7: ...om man ska plugga natur, då är det väldigt mycket läsa bok. Men när man går i restaurang så...

Intervjuare: ...är det mer praktiskt...?

E7: Ja, att ett praktiskt gymnasium skulle passa mig och min koncentrationsförmåga eem... för att dom andra inriktningarna kan vara ganska svåra och väldigt mycket för min hjärna.

E5: ...och e, jag hade inte så mycket poäng eller knappast till att komma in till en sån här högskoleförberedande skola, så de det fick ju bli bygg.

Exempelvis svarar informanterna olika på om de vågar fråga en lärare när de inte förstår. Några säger att de alltid säger ifrån, andra är mycket osäkra. Flera informanter berättar om hur lärarna på IM är:

E7: Jaa å det känns som en sån lättnad för att i... min förra skola då... då kändes det alltid så svårt att komma in till skolan... för att jag var alltid beredd på å höra att; "men det här var inte bra det här måste bli bättre". Men här får jag ändå höra; "det här är bra å det här e jätteduktigt" å då är det mycket roligare å komma hit. Så det är så skönt... å säga till mamma att jag är jätteduktig å lärarna säger att jag är jätteduktig.

E4: Alltså, här man säger att... till exempel när vi har inlämning, då man får till exempel vi säger M., min svenskalärare, vi är mindre grupp, vi är mindre elever, därför hon hinner hjälpa alla.

E5: ...de har mer fokus på dig där, här är typ mer ansvar. //...//...man får ju mer hjälp i grundskolan. Här i gymnasiet... du måste ta ett eget ansvar också... läraren kommer inte alltid vara där... jo, dom kommer alltid hjälpa dig fast det är alltid ditt ansvar. Dom kommer inte vara på och tjata om grejer. Dom kommer typ hjälpa dig med 70% så är det ditt egna ansvar med 30%. Så är det inte i sjuan till nian du måste vara där så hjälper dom dig, typ 50/50.

E7: Dom eh... anpassar sig bra, utbildar en bra, dom liksom, om jag har lite svårt för å typ förstå så lägger dom tiden på en å försöker fixa det som jag inte kan förstå, å ja, dom är bra på det dom gör.

Flera av informanterna har talat om sin frånvaro under grundskoletiden. För några av dem har det lett vidare till samtal om vissa vuxna och kamrater som har varit viktiga under grundskoletiden.

E2: Nej, jag var i skolan, men jag skolkade.

Intervjuare: I korridoren...?

E2: Ja, men sen det var nån som hjälpte mig, jag tror hon va, det var en skolvärd. Hon hjälpte mig ganska mycket.

Intervjuare: Ja. Var hon med dig, fast inte i klassrummet då?

E2: Jaa, hon försökte. Hon hade också mycket att göra...

E7 berättar istället om lärarens negativa förhållningssätt i grundskolan:

E7: Ja, för min förra skola så skippade jag ganska mycket, ehh så jag har inte fått alla kunskaper i allting så nu känns det som att jag typ har missat ganska mycket så att nu är allting så himla stort typ. //...// Jaa å det känns som en sån lättnad för att i... min förra skola då... då kändes det alltid så svårt att komma in till skolan... för att jag var alltid beredd på å höra att; ”men det här var inte bra det här måste bli bättre”.

Flera av informanterna nämner att de har fått ansvar för de egna studierna som en stor skillnad i lärarnas förhållningssätt, jämfört med lärarna i grundskolan.

Informanterna läser bara matematik, svenska eller engelska och yrkesämnen och får också praktik under sin första termin. De kommenterar inte att antalet skolämnen är så få.

Vi har valt att göra en sammanfattning i punktform av varje avsnitt i vår resultatdel. De redovisas i resultatdiskussionen, avsnitt 8.1, enligt samma mönster som ovan.

8 Diskussion

8.1 Resultatdiskussion

Enligt den struktur som använts i resultatredovisningen inleds varje del av diskussionen med en kort sammanfattning av varje del av resultatet för sig. (8.1.1) **Elevernas upplevelser av överlämningar från grundskolan**, (8.1.2) **Elevernas upplevelser av mottagandet på IM** och (8.1.3) **Elevernas egen föreställning om sin skolsituation**.

Därefter analyseras och redovisas relationen mellan de tre temana. Alla punkter i sammanfattningen kommer vi dock inte att behandla vidare, utan endast ett urval som vi baserar på likheter och skillnader som vi finner i vår bakgrund och litteraturgenomgång. De reflektioner och samlade intryck som väckts efter intervjuerna redogörs för med koppling till studiens syfte, olika styrdokument, litteratur och tidigare forskning.

8.1.1 Elevernas upplevelser av överlämningar från grundskolan

Sammanfattning av de teman som framträdde i resultatredovisningen:

- Elevernas kunskap och uppfattning om överlämningar
- Elevernas tankar om vad en överlämning ska och inte ska innehålla
- Samverkan mellan grundskola och gymnasium inför övergången, studiebesök på skolan
- Studie- och yrkesvägledarens roll och ansvar inför gymnasievalet
- Elevernas egna beskrivningar av grundskoletiden
- Elevernas egna beskrivningar av extra anpassningar eller särskilt stöd under grundskoletiden
- Stöd från studiehandledare

För de elever som upplevt en tydlig koppling mellan överlämning och mottagande så går överlämningen som fenomen inte att överskatta som verktyg för en bra skolstart. Skolverkets stödmaterial ”*Övergångar inom och mellan skolor och skolformer*” (2014) är den publikation som vi finner vara den hittills mest kompletta vägledningen gällande praktiska frågor om överlämningar. Skolverkets riktlinjer skapar en mall som finns tillgänglig för alla, vilket kan bidra med en förutsägbarhet som kan bli en bra grund för att användandet blir rutin och innehållet styrt i överlämningarna med elevernas måluppfyllelse i fokus.

Vår studie kan dock bidra till att visa på betydelsen av att man tidigarelägger processen med överlämningar för elever i behov av särskilt stöd (Dorman 2012). Dessutom kan Dormans idéer komplettera överlämningsarbetet med utökade aktiviteter för att säkerställa en bra övergång för eleverna. Framgångsfaktorn för överlämningar med tydlig koppling mellan avlämnande och mottagande bekräftas av Dorman som också lyfter fram flera varianter av fadderverksamhet samt tidiga och återkommande informationsrundor. Dorman talar om överlämningar som en framgångsfaktor ur flera perspektiv. En viktig del är att man inför val till gymnasiet får adekvat information vid flera tillfällen. Möten med lärare och personal på den mottagande skolan för att i god tid påbörja relationsbyggande kan, tillsammans med den information som mottagande skola får vid överlämningar, bidra till en bra skolstart.

Ingen av informanterna har hört begreppet “överlämning”. Det vi talar om som överlämning, hör inte hemma i deras livsvärld även om det har stor inverkan på den. Överlämningar är en

del av vuxenvärlden, det som Dorman (2012) beskriver som "*collaboration*", även om *collaboration* inbegriper så mycket mer än den svenska skolans överlämning. Att informanterna inte har hört ordet överlämning är kanske inte viktigt ur elevens perspektiv, men det förstärker den sammanfattande känslan av att företeelsen med överlämning inte är förankrad hos merparten av våra informanter. Detta strider mot det övergripande målet för övergångar. Skolverkets stödmaterial om övergångar (2014) beskriver att övergångar ska främja en kontinuitet i elevens skolgång och att det är skolans uppgift att ge möjlighet för eleven att fritt uttrycka åsikter i alla frågor, exempelvis oro och förväntningar inför en övergång. Enligt skollagen ska barnets bästa vara utgångspunkt i all verksamhet när det gäller barn under 18 år. Skolan ska så långt det är möjligt ta reda på vilken inställning barnet har. Elever och vårdnadshavare har rätt till insyn och information. Enligt förarbetena är det viktigt att skolan tar hänsyn till det och kommunicerar med eleven och ibland även vårdnadshavaren om vilka uppgifter som lämnas över till den nya skolan och varför. Detta har inte skett för någon av våra informanter. E2 har gjort besök på IM under vårterminen i nian och har troligen fått en särskild överlämning, men han kommer inte ihåg och säger att hans mamma vet mer om detta.

Flera informanter kan dock se att en överlämning kan vara positivt för dem, att de genom den kan få den hjälp de behöver och att lärarna kan se var de ligger till i olika ämnen. Detta gäller särskilt de elever som är nyanlända till Sverige. Den elev som uttrycker motstånd mot överlämningar vill hellre själv berätta för sin nya lärare om sin bakgrund än att en överlämning görs. Han vill inte att lärarna ska lämna över information om hans sätt att vara i högstadiet, eftersom han själv vet om att han egentligen har kapacitet att studera. Ur ett elevperspektiv är det därför viktigt att poängtera vad stödmaterial uttrycker; att det är viktigt "...att dokumentationen inte innehåller stigmatiserande eller värdeladdade formuleringar om personliga egenskaper" (Skolverket 2014, s. 39).

Bilden av att processen överlämning-mottagande är viktig stöds av lärarna i studien av Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017). Något mer än hälften av lärarna uttalar sig positivt om överlämningar i denna studie. Det blir samtidigt tydligt att det inte finns någon gemensam struktur i de överlämningar som lärarna har erfarenhet av. Även om många är positiva är även misstron tydlig och en av lärarna föreslår en form av "lära-känna-samtal" som ett alternativ.

Litteraturgenomgången visar att elevers negativa attityd gentemot skolan ofta är förknippad med misslyckanden i grundskolan. Överlämningen är viktig, inte bara för studieresultat, utan för vad Dorman benämner "*social success*", vilket kan beskrivas som att hitta en social plattform som stämmer överens med den man är. Dorman beskriver den sociala övergången genom att beskriva hur grundskolan fokuserar på gruppen medan gymnasiet fokuserar på individen.

Våra informanter berättar att det extra stöd de har fått under högstadietiden består av allmänna insatser så som mattestöd eller läxläsning utanför ordinarie schematid. De har inte uppfattat det som en individuell anpassning som de tyckte fungerade, och de har inte heller deltagit i de verksamheterna regelbundet. Förhoppningen är att en överlämning ska ge information om vilka insatser som fungerat bäst för varje individ. Möllås (2009) menar att elevens hela situation behöver diskuteras vid en överlämning. Ofta är det elevens frånvaro och studieresultat som tas upp, men sällan samtal kring pedagogiska åtgärder som kan utveckla verksamheten enligt Möllås.

Våra informanter har gjort sina gymnasieval tillsammans med studie- och yrkesvägledare. Deras roll för arbetet med överlämningar beskrivs i Skolverkets stödmaterial om övergångar (2014) har en avgörande roll i samband med övergångar, särskilt för elever i högre åldrar. Skolverket menar också att studie- och yrkesvägledaren bör arbeta med främjande och förebyggande arbete tillsammans med skolans övriga personal. Denna profession vill vi lyfta fram för att planeringen och genomförandet av överlämningar (och mottagande) inte ska ske utan deras medverkan.

8.1.2 Elevernas upplevelser av mottagandet på IM

Sammanfattning av de teman som framträdde i resultatredovisningen:

- Elevernas nervositet inför övergången till IM
- Elevernas synpunkter på information inför skolstarten (om utbildningens längd och innehåll, om praktisk information)
- Klasskamraternas betydelse, ingen förberedelse
- Elevernas upplevelser av inledande samtal på IM och eventuella diagnostiska test
- En skola skickade frågor hem till eleven före skolstart
- Elevernas synpunkter på vad de upplever som positivt på IMY

Informanterna verkar sinsemellan ha väldigt olika upplevelser av mottagandet på IM, likväl är det kanske det mest påtagliga resultatet i vår studie att mottagandet är det som spelar störst roll för en bra start på gymnasietiden och för skolsituationen i stort. För elever som upplevt mottagandet som positivt kan vi i flera fall uppfatta olika beståndsdelar i själva mottagandet. Det handlar om relationsbyggande och att mottagande skola har viss information om eleven innan skolstarten.

Det framgår av intervjuerna att praktisk information om skolan i förväg är viktigt för flera av eleverna. De kan på så sätt känna sig mindre stressade inför skolstarten. För några av dem skulle det också kännas bra att i förväg känna till vilka klasskamrater de kommer att få:

E3: Att man, när man skulle byta från 6an till 7an så fick man träffa sin klass, om det var en månad eller en vecka innan...

Den önskan som uttrycks i citatet överensstämmer med det som Dorman (2012) talar om som *collaboration*. *Collaboration* handlar först och främst om förberedande möten mellan personal på avlämnande och mottagande skola men i förlängningen även förberedande möten för de elever som har behov därav. I den levda skolverkligheten är den här typen av förberedande besök undantag som förutsätter att du väldigt tidigt i din gymnasievalsprocess vet vilken skola som blir mottagare. Detta är dock ett problem med gymnasieantagningen som ofta inte klar förrän i juni månad när eleverna redan är på sommarlov. På större orter finns också ett flertal skolor, vilket gör förberedande arbete svårt att organisera. På mindre orter blir problemet att eleverna kanske hamnar på skolor i olika städer. Vi vill ändå trycka på vikten av en väl förberedd övergång, speciellt för elever i behov av särskilt stöd. Ur ett elevperspektiv är det ett tydligt önskemål att veta mer om den nya skolan i förväg.

Andersson (2013) menar att lärarrelationer är viktigare än kompisrelationer för eleverna på IV, trots att hon även har fått fram att eleverna tycker att det var negativt att inte känna klasskamraterna vid skolstarten. Andersson menar att skolarbetet blir viktigt för elevens egen

skull på IV. Detta återspeglas i vårt resultat. Även våra informanter uttrycker en viss lättnad över att inte ha kvar gamla kompisar, särskilt barndomskompisar. ”De har ju liksom varit i vägen...”, som en elev uttrycker det.

Lärare i studien av Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017) har föreslagit ”lära-känna-samtal” som alternativ eller komplement till överlämningar. De flesta informanter i vår studie har varit med om sådana samtal vid skolstarten. Resultatet visar att dessa samtal och andra inledande aktiviteter har sett väldigt olika ut för alla elever. Endast två elever uppger att samtalet handlade om skolfrågor eller planering av studierna. Vi upplevde att eleverna hade svårt att redogöra för vilken utbildning de gick på, vad den hette och vad den innebar. Med tanke på att IM inte har någon programstruktur eller examensmål utan istället utgår ifrån elevens individuella studieplan som ska utformas utifrån elevens behov och mål med utbildningen är detta troligen ett förbättringsområde på IM. Ett par elever uppger att de inte hade haft enskilda samtal ännu, utan skulle få utvecklingssamtal senare i oktober månad.

En informant berättade att IM-skolan har skickat ut ett brev på sommaren där frågor ställdes om vilka ämnen eleven behöver extra hjälp i, vilket modersmål eleven har och så vidare (bilaga 4). Den direkta tolkningen av att det finns ett sådant brev till blivande elever är att skolan uppenbarligen inte kan förlita sig på den överlämning som görs från grundskolan. Alternativt kan det handla om att man vill skapa en inledande kontakt med eleven.

8.1.3 Elevernas egen föreställning om sin skolsituation

Sammanfattning av de teman som framträdde i resultatredovisningen:

- Elevernas reflektioner kring varför de inte fick godkända betyg från grundskolan
- Nyanlända elevers situation på IM
- Elevernas beskrivningar av sig själva och hur det påverkar självförtroendet
- Eleverna uppger att de har bättre närvaro på IM än i grundskolan
- Relationen till lärare på IM, vad eleverna anser är viktigt i lärarnas förhållningssätt
- Elevernas känsla av att de får större ansvar för sina studier på IM jämfört med i grundskolan

De flesta ungdomar kan tänka på sin första tid på gymnasiet, på IM programmet och sätta den i relation till sin högstadietid. Det framgår av intervjuerna att de också kan se betydelsen av både sitt eget beteende och andras. Många av informanterna går en omväg runt sina egna svårigheter men en bit in i intervjuerna kommer i många fall ganska klarsynta analyser av den egna skolsituationen nu i gymnasiestarten i jämförelse med hur det såg ut under högstadieåren. Nästan alla har en medvetenhet om sina svagheter. Alla är inte positiva till att det blev IM, här kan vi ana någon form av statustrappa mellan olika gymnasieprogram. Ur ett sociokulturellt perspektiv lär sig eleverna också vilka de är utifrån hur de blir bedömda i kollektivet. Många elever i behov av särskilt stöd inom nationellt program upplever att lärarna har svårt att förändra sin ursprungliga bild av eleven. (Möllås 2009) menar att denna självbild får en marginaliserande effekt. Detta kan också jämföras med gymnasievalet som ”den första institutionaliserade brytpunkten”, där skolan gör skillnad på vilka olika krav och förväntningar som ställs på ungdomarna (Dovemark, 2012). Några av informanterna vet precis var de är och varför och är oerhört fokuserade. Även om inte alla uppvisar samma fokus så är intrycket att informanterna tar den chans som IM erbjuder.

Angående *undervisningsrelationer*, som bygger på lärarnas förtroende, medmänsklighet och omtanke om elevernas självbild (Frelin 2014), kan vi säga att vi troligen har gjort intervjuerna för tidigt på terminen för att kunna se några långtgående resultat av det viktiga arbete som lärarna behöver utföra i relationsskapandet till eleverna. Vi kan dock se att informanterna kan benämna flera faktorer som gör att de uppskattar IM mer än högstadiet: antalet elever i klassen har minskat, de upplever att de får mer tid till sina inlämningsuppgifter, det går lättare att diskutera med sina lärare och de får och tar större ansvar. Även om vi inte kan ge många exempel på uttalanden som handlar om relationen mellan lärare och elev när det gäller undervisningsrelationer, måste vi ändå fastslå att genomgången av litteratur och tidigare forskning ger ett tydligt resultat: den faktor som främst motverkar elevernas brist på motivation och negativa syn på skolan är en god relation mellan lärare och elev (Frelin 2014, Möllås 2009, Andersson 2013, Henriksson 2004, Hugo 2007). Henriksson (2004) visar dessutom att upplevelser av att misslyckas i skolsammanhang nästan alltid handlar mer om relationer än kognitiva svårigheter. Följande citat bekräftar ändå ett par informanternas positiva upplevelser av lärarna på IM:

E7: Jaa å det känns som en sån lättnad för att i... min förra skola då... då kändes det alltid så svårt att komma in till skolan... för att jag var alltid beredd på å höra att; "men det här var inte bra det här måste bli bättre". Men här får jag ändå höra; "det här är bra å det här e jätteduktigt" å då är det mycket roligare å komma hit. Så det är så skönt... å säga till mamma att jag är jätteduktig å lärarna säger att jag är jätteduktig.

E7: Dom eh... anpassar sig bra, utbildar en bra, dom liksom, om jag har lite svårt för å typ förstå så lägger dom tiden på en å försöker fixa det som jag inte kan förstå, å ja, dom är bra på det dom gör.

Genom det slumpvisa urval som gjorts lyckas studien ändå förmedla vilken stor skillnad det är på olika elever inom IM. Orsakerna till varför man börjar på IM kan variera kraftigt. Ett stort antal elever är nyanlända i Sverige och inte har hunnit få behörighet till ett nationellt program ännu. En av informanterna har inte alls gått i skola i hemlandet heller. Andra orsaker är skolnk, skoltrötthet, koncentrationssvårigheter, sociala förhållanden eller skolsvårigheter beroende på neuropsykiatriska funktionsvariationer. Det är tydligt att dessa faktorer är införlivade i elevens syn på sig själv.

E7: Ja, att ett praktiskt gymnasium skulle passa mig och min koncentration förmåga eem... för att dom andra inriktningarna kan vara ganska svåra och väldigt mycket för min hjärna.

E5: ...och e, jag hade inte så mycket poäng eller knappast till att komma in till en sån här högskoleförberedande skola, så de det fick ju bli bygg.

Hugo (2007) skriver om elevernas negativa upplevelser från grundskolan och dessa upplevelsers påverkan på elevens syn på skolarbete. En förutsättning för lärande är att få eleverna mer positiva till skolarbete. Detta kan göras genom relationsskapande arbete, men också genom att sätta upp tydliga mål för arbetet och genom att via praktiska delar i undervisningen få eleverna att se direkta och verkliga konsekvenser av sitt arbete. Det faktum att vi har genomfört intervjuerna så tidigt under informanternas tid på IM gör att vi inte heller här kan få fram resultat som visar att betydelsen av de praktiska inslagen i utbildningen. Däremot nämner informanterna de erfarenheter de hunnit få av praktiken i positiva ordalag.

8.1.4 Relationen mellan överlämning, mottagande och elevens syn på sin skolsituation

Den mest direkta reflexionen är att mottagandet på IM spelar en större roll än överlämningen från grundskolan. Men varför? Förekommer det för lite samverkan mellan grundskolan och IM? Eller är det beroende på att eleverna lägger störst vikt vid den skola där de befinner sig för tillfället? Informanterna har uttryckt ett missnöje gentemot grundskolan och kanske helst vill lägga den tiden bakom sig?

Den specialpedagogiska utgångspunkten i studien, gällande om elever i behov av särskilt stöd har fått en överlämning som ger dem en smidig övergång där information om beprövade åtgärder som fungerar för varje elev framgår, har utifrån elevperspektivet inte kunnat besvaras till fullo. Det verkar som om den åtgärd som görs är att gruppstorleken på IM generellt är mindre än i grundskolan. För den informant som tidigare gått på en resursskola har gruppstorleken istället mer än fördubblats. Eleven har inte tillgång till någon annan resurs än vad de övriga eleverna har, enligt honom själv. Detta väcker frågan om ifall IM erbjuder alla de individuella varianter av utbildning som behövs? Skott (2009) menar att införandet av IV från början var en yttre differentierande eller segregering åtgärd, men som försvarades med att man kunde arbeta med större individuell anpassning inom gymnasieskolans ramar, det vill säga en inre organisatorisk differentiering. Eftersom 99% av alla ungdomar idag börjar inom gymnasieskolan har behovet av stöd och specialpedagogiska insatser ökat. SOU 2016:77 skriver dock att skolors ansvarstagande för att individanpassa undervisningen och ge elever särskilt stöd inte är lika etablerad i gymnasieskolan som i grundskolan. De påpekar också att det råder personalbrist inom elevhälsan på gymnasiet. Hamnedalen & Wibäck (2009) finner i sin studie att skolornas resurser och kompetenser styr organiseringen av överlämningar samt att enskilda skolors normer och traditioner påverkar kvaliteten på övergången för elever i behov av särskilt stöd.

Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017) genomförde sin studie straxt före Skolverkets tvingande riktlinjer och vår egen studie genomfördes första läsåret efter dess införande. När vi jämför dessa två studier blir det tydligt att lärare och elever vill uppnå samma saker med hjälp av överlämningar; att kunna tillhandahålla rätt verktyg för att kunna hantera en annars problematisk skolsituation. Vi kan också se att varken lärare eller elever verkar ha fullständig tilltro till att det är rätt information som överlämnas. När vi tittar på de fyra fokusområden som Dormans diskussion är uppbyggd kring; *accurate and useful information*, *supporting social success*, *supporting academic success* och *collaboration*, kan vi konstatera att de tre första berör samma teman som studierna ovan. När vi tittar på innehållet i det sista fokusområdet, *collaboration*, framträder dock en skillnad. Vår egen studie och Bengtsson Shepherd & Alvnil (2017) visar att både lärare och elever lyfter fram relationskapandet på den mottagande skolan som en viktig faktor, kanske den mest utslagsgivande faktorn för en lyckad start på gymnasiet. Dormans *collaboration* handlar istället om tid för personal på avlämnande skola att träffa personal på mottagande skola för att genomföra en bra överlämning. I Dormans fokusområde *collaboration* nämns inte elevens egen möjlighet till påverkan i överlämningen.

Relationen mellan överlämning, mottagande och elevens syn på sin skolsituation och vilken betydelse de har för elevens upplevelse av skolstarten på IM kan vi nu sammanfatta kort. Mottagandet på IM spelar en avgörande roll för att eleven ska uppleva en nystart och lägga negativa erfarenheter från grundskolan bakom sig. Elevens syn på sin egen skolsituation är

ofta präglad av de negativa erfarenheterna under skoltiden, men forskningen visar att elevens motivation kan förbättras genom lärarnas förhållningssätt till eleven. Överlämningen från grundskolan spelar en liten roll för våra informanter, men om den fylls med relevant information och emottas av personalen på IM under välorganiserade former som gör att undervisande lärare och elevhälsan når all information och har förberett elevens skolstart kan överlämningen bidra med en mer meningsfull och effektiv skolstart på IM.

8.2 Metoddiskussion

Vi kan inte veta om det som informanterna berättar är sant eller om det överensstämmer med pedagogernas bild av eleverna. Vi valde att göra livsvärldsintervjuer för att söka fånga narrativ om elevernas första tid på gymnasiet. En allmän reflexion efter att ha genomfört studien är att samtal är en överlägsen metod för att kunna sätta sig in i en elevs situation. Att göra en intervju utan att ha någon relation till eleven, inte heller bakgrundsinformation eller personuppgifter, är som att få tillträde till deras uppfattning om världen. Som erfaren pedagog kan vissa elevuttalanden väcka misstänksamhet och nya frågor, men att stanna kvar i studiens syfte var viktigt. Samtalet syftade inte till att lösa några problem, bara att samla ihop information om vad eleven anser. Det är inte bara en bra forskningsmetod, utan en arbetsmetod för specialpedagoger som får i uppgift att studera en elevs situation ur ett så neutralt perspektiv som möjligt.

Om studien hade varit mer omfattande hade det naturligtvis varit intressant att undersöka respektive elevs skriftliga överlämningsmaterial, deras individuella studieplan och liknande, för att kunna göra en mer rättvisande beskrivning av elevens situation. Genom att helt välja bort denna dokumentation har studien även kunnat påvisa vilka begrepp och händelser i skolans värld som eleverna inte har förstått eller som de inte kan uttrycka på ett enkelt sätt. De områden som eleven inte kan beskriva tillfredsställande ger oss information om kvaliteten på tidigare samtal med skolpersonal, elevens förmåga att reflektera kring sin egen situation och så vidare.

Hade en annan metod gjort studien mer rättvisa? I diskussionerna inför denna studie ville vi komma åt elevernas syn på överlämningar, vi ville därför påverka så lite som möjligt och valde bort enkäten som alternativ, då vi tror att svarsalternativen i en enkätstudie har en påverkansfaktor på resultatet.

9 Studiens kunskapsbidrag

Analysresultaten visar ett flertal punkter som relaterar till litteratur och tidigare forskning som redovisats i denna studie. Vi finner att det finns kunskap och erfarenheter om de elever som går på IM som kan tas tillvara på ett bättre sätt. Det visar sig att lärarnas bemötande och förhållningssätt till eleverna är den faktor som kan förebygga flest problem, vilket bör vara vägledande i organisationen av IM, både övergripande och specifikt i förhållande till arbetet med mottagandet av elever i övergången från grundskolan.

Denna studie har som syfte att studera övergången från grundskola till IM ur ett elevperspektiv. Överlämningsens betydelse för elevens upplevelse är relativt liten, men de upplever att mottagandet på IM spelar en större roll. Vi hoppas därför att exempelvis Skolverkets stödmaterial utvecklas till att handla ännu mer om den mottagande skolans ansvar vid överlämningar. De riktlinjer som finns för överlämningar är tydliga, men den lokala organiseringen av vem som ska vara ansvarig och hur rollerna ska fördelas på mottagande skola åligger varje skola att lösa lokalt. Det faktum att en av de skolor där vi utförde intervjuer skickar ut ett brev till eleverna med nästan exakt samma frågor som återfinns i en överlämning kan ses som ett direkt underkännande av hur de förtryckta överlämningsblanketterna fylls i.

IM kan anses vara den del av gymnasieskolan som genom inre organisatorisk differentiering tar hand om elever i behov av särskilt stöd (Skott 2009). Gymnasieutredningen ”*En gymnasieutbildning för alla*” från 2016 fastslår att introduktionsprogrammen uppvisar brister och erbjuder för lite stöd eller stöd som inte är individanpassat, eleverna får för lite lärarstöd och på vissa ställen möter de låga förväntningar. I analysresultatet kan vi inte se exempel på att informanterna förmedlar att de får någon typ av individanpassat stöd, men att grupperna på IM är betydligt mindre än i grundskolan.

Enligt Möllås (2009) urholkas informationen från överlämningar då den passerar flera aktörer på sin väg till undervisande lärare. Detta stärker vår förvisning om att den förbättring som kan göras organisatoriskt av skolorna lokalt, gärna också i ett utvecklat stödmaterial från Skolverket, är att göra en tydligare definition av hur arbetet med mottagandet av överlämningsinformation ska gå till.

Vad alla skolverksamheter borde ta till sig för att kunna utveckla verksamheten till en plats där eleverna har hög motivation formuleras nedan av Möllås. Dessa ord är också direkt applicerbara på arbetet med överlämningar:

När kommunikationen *om* en elev övergår till att i större omfattning handla om kommunikation *med* eleven, tenderar behovet av mängden kommunikativa kontexter att minska. En del blir överflödiga, andra kommer till användning på ett effektivare sätt genom att olika yrkesprofessioners kompetenser bättre tillvaratas genom samordning och införlivas i ett större helhetstänkande kring eleven. (Möllås 2009, s. 226)

10 Förslag till vidare forskning

I denna studie har vi utelämnat den del av IM som är till för nyanlända elever, språkintröduktion (IMS). För denna grupp elever är överlämningar extra viktiga. De befinner sig åldersmässigt i en tid mellan skola och arbetsliv samtidigt som de ska lära sig ett nytt språk. Dessutom är det vanligt med många skolbyten för dessa elever då de ofta flyttar många gånger under sin första tid i Sverige. En fördjupad studie som undersöker vilka delar en sådan överlämning bör innehålla hade varit ytterst intressant. På vilket sätt ska skolorna ska kunna överlämna information om hur långt eleven har kommit i sin språkutveckling i svenska på ett sätt som förstås i alla kommuner? Hur görs en planering för elevens fortsatta skolgång efter språkintröduktion, särskilt med tanke på de elever som har kort skolbakgrund från hemlandet?

En studie som följer elever och lärare i övergången mellan grundskolan och IM hade också varit intressant. Vilken information om eleven överlämnas och vilken information uppfattas i slutänden av mottagande lärare? Är dokumentation eller samtal den mest framgångsrika metoden? Hur ser elevens och vårdnadshavarens delaktighet ut?

I och med att skrivningen om överlämningen är mer tvingande idag vore det av intresse att se om hanteringen av och organisationen runt, precis som inställningen till överlämningar kommer att förändras över tid? Kommer Skolverkets riktlinjer bidra till att en likvärdighet skapas när det gäller vilken information som överlämnas? Kommer överlämningar uppfattas som mer konstruktiva framöver? En stor del av lärarkritiken i en tid före Skolverkets nya riktlinjer handlar om att det som faktiskt överlämnas inte når fram till dem som behöver informationen som arbetsverktyg. Vi tänker att de ökade kraven på den avlämnande skolan i sin tur har orsakat ett större krav på mottagande skolor att tillhandahålla särskilt stöd. Här har vi en möjlighet till uppföljning; fungerar det så eller fastnar informationen fortfarande? Finns det fog för att övervinna de ekonomiska hindren för ett formaliserat samarbete mellan grundskolan och gymnasiet?

Hur mycket uppmärksamhet ägnas åt att gymnasieskolans elever ska känna en social tillhörighet och då speciellt elever i behov av särskilt stöd?

IMs plats i skolsystemet - innebär det att det är en vattendelare? Fungerar IM som vattendelare mellan samhällsklasser eller som livboj för ett system med brister? Kan vi fortsätta att tala om skolan som att den bidrar till att bevara samhällsklasser? Vad spelar störst roll för din framtid; var du bor eller vilket gymnasieprogram du valt? Vilken roll kommer IM att spela framöver och hur påverkar det särskilda stödet som skolan ger framtiden för de ungdomar som får ta del av det? De flesta förslagen gäller studier med mycket långa perspektiv.

11 Referenslista

- Ahlberg, A. (2007). *Specialpedagogik av igår, idag och i morgon*. Pedagogisk Forskning i Sverige, årg12(nr 2), 84–95. Hämtad från <http://docplayer.se/264296-Specialpedagogik-av-igar-idag-och-i-morgon.html>
- Ahlberg, A. (2015). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik: att bygga broar*. (2., [förändrade] uppl.) Stockholm: Liber.
- Andersson, H. (2013). *En bro mellan högstadiet och gymnasieskolans nationella program: elever med erfarenheter av det individuella programmet berättar*. Licentiatavhandling Malmö : Malmö högskola, 2013. Malmö.
- Bengtsson, J. (red.) (2005). *Med livsvärlden som grund: bidrag till utvecklandet av en livsvärldsfenomenologisk ansats i pedagogisk forskning*. (2., rev. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Bengtsson Shepherd, S.& Alvnil, T. (2017) *Överlämningar från grundskolan till gymnasiet - gymnasielärares perspektiv Vem, vad, hur och när?* (Examensarbete, Högskolan Kristianstad, Kristianstad). Hämtad från <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1112397/FULLTEXT01.pdf>
- Dorman, B. (2012). *The Supported Teen: Transitioning to High School*. Hämtad från <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ971419.pdf>
- Dovemark, M. (2012). Yrkesval eller utsortering? I I. Henning Loeb & H. Korp (Red.), *Lärare och lärande i yrkesprogram och introduktionsprogram* (s.75-93). (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Frelin, A. (2014) Att bygga undervisningsrelationer i gymnasieskolans introduktionsprogram. I Sandström, M., Stier, J. & Nilsson, L. (red.) (2014). *Inkludering: möjligheter och utmaningar*. (1. uppl.) (s. 91-106) Lund: Studentlitteratur.
- Hamnedalen, M. & Wibäck, M. (2009). *Transitionen mellan grundskolan och gymnasieskolan för elever i behov av särskilt stöd*. (Kandidatuppsats). Malmö: Lärarutbildningen Skolutveckling och ledarskap, Malmö högskola. Hämtad 2020-01-26 från https://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/9794/transition_grundskola_gymnasium.pdf;sequence=1
- Henning Loeb, I. & Korp, H. (red.) (2012). *Lärare och lärande i yrkesprogram och introduktionsprogram* (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Henning Loeb, I. och Lumsden Wass, K. (2012). Vad är Yrkesintroduktion och hur kan det utformas? I I. Henning Loeb & H. Korp (Red.), *Lärare och lärande i yrkesprogram och introduktionsprogram* (s.199-214). (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

- Henriksson, C. (2004). *Living Away from Blessings. School Failure as Lived Experience*. Acta Wexionensia, No 48/2004. Växjö: Växjö universitet.
- Hugo, M. (2007). *Liv och lärande i gymnasieskolan: en studie om elevers och lärars erfarenheter i en liten grupp på gymnasieskolans individuella program*. Diss. Jönköping : Högskolan i Jönköping, 2007. Jönköping.
- Ingestad, G. (2006). *Dokumenterat utanförskap: om skolbarn som inte når målen*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2006. Lund.
- Johansson, M. (2012). En exkluderande och inkluderande skolform. I I. Henning Loeb & H. Korp (Red.), *Lärare och lärande i yrkesprogram och introduktionsprogram* (s.25-40). (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. [rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Möllås, G. (2009). *"Detta ideliga mötande": en studie av hur kommunikation och samspel konstituerar gymnasieelevers skolpraktik*. Diss. Jönköping : Högskolan för lärande och kommunikation, 2009. Jönköping.
- Prop. 2009/10:165. *Den nya skollagen: för kunskap, valfrihet, och trygghet : regeringens proposition 2009/10:165*. Hämtad 2020-01-24 från <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2010/03/prop.-200910165/>
- Prop. 2017/18:183. *En gymnasieutbildning för alla*. Hämtad 2020-01-26 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/en-gymnasieutbildning-for-alla_H503183
- SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket. (2019). *Introduktionsprogram*. Hämtad 20191124 från <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/introduktionsprogram-191124>
- Skolverket. (2019). *Statistik över gymnasieskolans elever 2018/19*. Hämtad 20191206 från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik/arkiverade-statistiknyheter/statistik/2019-03-07-statistik-over-gymnasieskolans-elever-2018-19>
- Skolverket (2014). *Övergångar inom och mellan skolor och skolformer: hur övergångar kan främja en kontinuitet i skolgången från förskolan till gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket. Hämtad från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/overlamning-vid-skolbyte>

Skott, P. (2009). *Läroplan i rörelse: det individuella programmet i möte mellan nationell utbildningspolitik och kommunal genomförandepraktik*. Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2009. Uppsala.

SOU 2016:77. *En gymnasieutbildning för alla: åtgärder för att alla unga ska påbörja och fullfölja en gymnasieutbildning: betänkande*. Stockholm: Wolters Kluwer. Hämtad från <https://www.regeringen.se/4aa978/contentassets/9caa7eb8000e4354b06473e31d2ddbeb/en-gymnasieutbildning-for-alla--atgarder-for-att-alla-unga-ska-paborja-och-fullfolja-en-gymnasieutbildning-volym-1-hela-dokumentet-sou-201677.pdf>

Strömberg, J. (2017). *På tröskeln till gymnasiet: En tolkande fenomenologisk studie av gymnasieungdomars upplevelser av övergången från högstadiet till gymnasiet*. (Masteruppsats). Stockholm: Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms Universitet). Hämtad 20200126 från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1133566/FULLTEXT01.pdf>

Trost, J (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4. uppl.) Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Hämtad från https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf

12 Bilagor

Överlämning till gymnasieskolan inför läsåret 2020

till nationella program och introduktionsprogram

1. Kontaktuppgifter

Elevens efternamn	Elevens förnamn	Elevens personnummer
Gatuadress	Postnr, Postadress	Telefonnummer
Vårdnadshavare/ godman namn		Vårdnadshavare/godman Telefonnummer/mobil
Skola		Klass
Elevens mailadress		

Överlämningsansvarig	Telefonnummer
Mentor/Studiehandledare	Telefonnummer
Specialpedagog	Telefonnummer
SYV	Telefonnummer
Skolsköterska	Telefonnummer
Kurator	Telefonnummer
Expeditionens telefonnummer	

2. Kortfattad beskrivning av elevens starka sidor/intressen

--

3. Antal godkända betyg HT åk 9

--

4. Har eleven haft hög frånvaro?

☐	Ja	%	☐	nej
Om ja, vad är orsaken till frånvaron? <i>Textrutan är expanderande.</i>				

5. Stöd och anpassningar

Eleven har under grundskoletidens senare år 7-9 och på IM fått stöd i följande ämne/ämnen:

Engelska	Matematik	Svenska	Svenska som andra språk

För studier på gymnasiet bedöms att eleven har behov av fortsatt stöd i följande ämne/ämnen:

Engelska	Matematik	Svenska	Svenska som andra språk

Övrigt ämne/stöd i annan lärmiljö: *Textrutan är expanderande.*

På följande sätt:

- A. Ett särskilt schema över skoldagen
- B. Undervisningsområde förklarad på annat sätt
- C. Extra tydliga instruktioner
- D. Stöd att sätta igång arbetet
- E. Hjälp att förstå texter
- F. Digital teknik med anpassade programvaror
- G. Anpassade läromedel
- H. Utrustning t.ex. tidshjälpmedel
- I. Extra färdighetsträning
- J. Specialpedagogiska insatser (enstaka eller regelbundna)
- K. Särskild undervisningsgrupp
- L. Enskild undervisning
- M. Anpassad studiegång
- N. Resurslärare/Assistent
- O. Övrigt

Beskriv kort hur stödet har sett ut inom de områden som har kryssats i och hur stödet har fungerat: *Textrutan är expanderande.*

6. Dokumentation

Följande dokument finns upprättade för eleven:

- Åtgärdsprogram
- Individuell studieplan

- Frikvotsansökan
 Skriftliga individuella utvecklingsplaner (IUP)
 Gymnasieintyg

Följande utredningar är gjorda för eleven:

Utredning	Genomförd	Årtal	Var
Pedagogisk			
Dyslexi/läs- och skriv			
Dyskalkyli/matematik			
Psykologisk			
Logopedisk			
Medicinsk			
Skolsocial			
Annan utredning			

Annan information som finns i PMO: Ja Nej

Annan viktig information om eleven, som mottagande gymnasieskola bör känna till: *Textrutan är expanderande.*

Dokumentation/utredning bifogas Ja, se bilaga nr: Nej

Elev/vårdnadshavare lämnar själv över dokumentation/utredning.

Ja Nej

Dokumentation finns (ta kontakt med kontaktpersonen) Ja Nej

Kontaktperson: _____

Önskar att mottagande skola kontaktar elev/vårdnadshavare för ytterligare information vid ett övergångssamtal till gymnasieskolan.

Ja Nej

7. Samtycke

Mottagande skola får informera övrig berörd personal om innehållet i dokumentet.

Ja Nej

Elev/ vårdnadshavare/god man godkänner digital hantering av överlämningsblanketten

Vi samtycker att ovan information överlämnas till mottagande skola.

_____
Elevens underskrift

_____
Datum

_____
Vårdnadshavares underskrift

_____
Namnförtydligande

_____
Vårdnadshavares/god mans underskrift

_____
Namnförtydligande

INTERVJUGUIDE

Vilken utbildning går du nu?

Trivs du?

Hade du fler alternativ som du sökte?

Hur gammal är du?

Hur skulle skolan vara för att det skulle vara bra för dig?

Vilken hjälp fick du i grundskolan?...varför?...fungerade den eller hade du velat ha någon annan hjälp eller stöttning?

Har informationen om vilken hjälp du behöver och har fått lämnats från grundskolan till gymnasiet, fungerade det i ditt fall (för dig?)

Berättade lärarna på grundskolan vad man vill föra vidare för information?

Känner du någon skillnad på undervisningen i gymnasiet? Har du fått samma stöd här som i nian?

Var det någon som frågade dig om vilken stöttning du ville ha eller behövde?

På grundskolan....

På gymnasiet...

Vilken tycker du är största skillnaden på grundskolan och gymnasiet?

Har du förslag på hur övergången från grundskola till Introduktionsprogram hade kunnat göras bättre?

Göteborgs Universitet
Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, IPS

190923

Överlämnings betydelse för elever i behov av särskilt stöd

Till rektor på Introduktionsprogram (utom språkintröduktion)

Vi är två studerande på Specialpedagogiska programmets sista termin. Vår magisteruppsats kommer att behandla överlämnings betydelse ur ett elevperspektiv i övergången mellan högstadiet och gymnasiet. Vi har funnit att studier som tidigare har gjorts i ämnet endast har behandlat rektorers och lärares syn på överlämningar, vi vill därför undersöka elevernas upplevelse av denna process. Syftet är att kunna bidra till en förbättrad arbetsgång gällande överlämningar, där specialpedagogen ofta har en samordnande roll både på avlämnande och mottagande skola.

Vi önskar nu er hjälp med att hitta elever som går på något introduktionsprogram som vill delta i en intervju på 45-60 minuter. Vi behöver 6 informanter som går första året på IM och nyligen har genomgått denna stadiövergång. Genom att presentera vår önskan för era lärare, hoppas vi nå ut till så många grupper av elever som möjligt. Eftersom vi ber om att få använda oss av elevernas upplevelser kommer kraven på information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande att lyftas fram för varje informant vid varje intervjutillfälle.

För att eleverna ska känna sig bekväma hoppas vi att ni på respektive skola kan upplåta ett ostört rum där vi kan genomföra intervjuerna. Ni får själva på skolan avgöra vilken tid som kan passa att eleverna är upptagna under en timmes tid. Ingen förberedelse för eleven krävs och det är helt frivilligt att delta.

Vårt förslag på datum för dessa intervjuer är måndag 30 september, tisdag 1 oktober och onsdag 2 oktober. Ifall det ej fungerar - kom gärna med egna förslag på alternativa datum. Återkom med besked om antal elever, plats, datum och tid så snart som möjligt till elisabet.verde@educ.goteborg.se. Vi bekräftar snarast med ett planeringsschema.

Stort tack på förhand! Vänliga hälsningar, Cecilia och Elisabet

Önskar ni ytterligare upplysningar angående vår studie får ni gärna kontakta oss!

Cecilia Nylin tel: 070 2631053 epost: cissi.nylin@vduf.se

Elisabet Verde tel: 070 4891249 epost: elisabet.verde@educ.goteborg.se

INFORMATION TILL DIG SOM DELTAR I INTERVJUSTUDIE 191005

Vi är två studenter som läser Specialpedagogiska programmet på Göteborgs Universitet. Vi vill undersöka hur du som elev har upplevt överlämningen från grundskolan till gymnasiet. Frågorna kommer att handla om dina erfarenheter av att byta skola från grundskolan till introduktionsprogrammet och vad du anser om den överlämning av information om dig som elev som sker mellan skolorna.

Vi kommer att göra en röstinspelning av intervjun och sedan transkribera allt som sägs. Sedan analyserar vi alla sex intervjuer för att hitta likheter och skillnader i era svar. Vi kommer ibland att använda citat ur intervjun för att ge exempel på hur ni har uttryckt er syn på olika saker. Du kommer att vara helt anonym och inga personuppgifter kommer att samlas in, vi kommer överens om ett namn som ni tycker att vi ska använda när vi redovisar. Alla namn på skolor och lärare som du talar om kommer att tas bort och ersättas med X eller liknande.

Studien presenteras på vår utbildning i form av en uppsats som examineras i januari 2020. Därefter kan studien komma att publiceras i en databas. Informationen vi samlar in kommer endast att användas till denna studie och materialet kommer att förvaras på säker plats. Är du intresserad av att läsa uppsatsen får du naturligtvis göra det!

Du deltar helt frivilligt i intervjun och kan när som helst avbryta ditt deltagande i studien.

Stort tack för din medverkan!

Önskar ni ytterligare upplysningar angående vår studie får ni gärna kontakta oss!
Cecilia Nylin tel: 070 2631053   epost: cissi.nylin@vduf.se
Elisabet Verde tel: 070 4891249   epost: elisabet.verde@educ.goteborg.se

Frågor till blivande elever på X-gymnasiets bygg- och anläggningsprogram

1. Vad heter du (för- och efternamn)?
2. Vilka av ämnena i grundskolan gillade du mest?
3. Vilka arbetssätt gillar du bäst?
4. Hur många elever fanns i din klass?
5. Varför valde du bygg- och anläggningsprogrammet?

Dina lärare kommer att samarbeta med elevhälsoteamet för att dina studier ska bli så bra som möjligt

6. Har du i din tidigare skolgång varit i kontakt med elevhälsoteamet, skolsköterska, kurator, specialpedagog, speciallärare?

I så fall med vem?

7. Är det något ämne på gymnasiet som du tror att du behöver extra hjälp med?

8. Är det något vi behöver veta om dig eller din hälsa som kan ha betydelse för din skolgång här hos oss? Det kan gälla t ex idrott, hörsel, allergi, specialkost, sjukdom, dyslexi mm.

Om du har någon form av diagnos, t ex dyslexi, får du gärna lämna in en kopia av diagnosen i ett kuvert till specialpedagogen vid skolstarten.

Elever med annat hemspråk än svenska har rätt att läsa sitt modersmål på gymnasiet.

9a. Vill du läsa modersmål?

9b. Vilket är ditt modersmål?

Vi godkänner att de uppgifter som har lämnats här får föras vidare till berörd personal på X-gymnasiet.

_____

datum

_____

elev

_____

vårdnadshavare

Tack för att du tog dig tid att svara på dessa frågor. Vi hoppas att du kommer att trivas hos oss!